

“Deneyimli Kuşaklar” Ekseninde Pandemi Sürecinin Sosyolojik Boyutları: Denizli Örneği¹

Sociological Aspects of the Epidemic in the Axis of “Experienced Generations”: The case
of Denizli

Gül AKTAŞ*

Öz

Çalışma, deneyimli kuşak olarak değerlendirebileceğimiz 65 yaş ve üstü bireylerin salgın sürecinde ekonomik, sosyal, fiziki ve psikolojik açıdan yaşadıkları problemler ile bu problemlerle başa çıkma yöntemleri çerçevesinde tasarlanmıştır. Toplumun demografik yapısı içinde önemli bir yer tutan deneyimli kuşakların tarihsel süreç içinde değişen toplumsal yapıya uyum sağlama noktasındaki geçmiş tecrübelerinden yola çıkarak içinde bulunduğumuz süreci nasıl yönettikleri sorusu çalışmada cevap aranmaya çalışılan önemli bir temadır. Araştırma kapsamında farklı ailelerden 10 kadın 10 erkek seçilerek 65 yaş ve üstü toplam 20 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri nitel araştırma tekniği olan derinlemesine görüşmelerle elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, 65 yaş ve üstü bireyler salgın süresince fiziksel ve ruhsal açıdan sürdürülebilir bir yaşamın olabilirliği konusunda zorluk çektiklerini, fiziksel aktiviteleri azalırken sosyal mecralardan (akrabalık, komşuluk ilişkileri vb.) uzaklaştıkları için yalnızlaşma duygusunun psikolojik yüklerini daha çok hissettiklerini, geleceğe ilişkin kaygılarının arttığını ve çevrelerindeki yakınlarını kaybetme korkusu ile başa çıkmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Onların bakış açılarında bu süreç, artık kentten köye doğru tersine bir göçü tetikleyeceği, insanları fiziksel ve duygusal olarak birbirlerinden uzaklaştırarak yalnızlaştıracağı yönündedir.

Anahtar sözcükler: Pandemi, COVID-19, küresel salgın, yaşlılık, yaşlanma, deneyimli kuşaklar.

Abstract

The study was designed within the framework of the economic, social, physical and psychological problems experienced by individuals aged 65 and over, whom we can consider as an experienced generation, and within their methods of dealing with these problems. The question of how experienced generations who hold an important place among the demographic structure of the society have managed the process we are currently in based on their past experiences in the means of adapting to the changing social structure within the historical process is an important theme that seeks an answer in the study. Within the scope of the study, 10 women and 10 men were selected among different families, and interviews were conducted with a total of 20 participants aged 65 and over. The data of the study were obtained through a qualitative research technique that includes in-depth interviews. According to the findings of the study, individuals aged 65 and over stated that they had faced difficulties in maintaining a physically

¹ Bu çalışma, 09-10 Nisan 2021 tarihinde Antalya’da gerçekleştirilen “Global Transformation and Differentiations Congress”de sunulan ve bildiri kitabında özeti yayınlanan “Deneyimli Kuşaklar Ekseninde Pandemi Sürecinin Sosyolojik Boyutları: Nitel Bir Çalışma” başlıklı bildirinin kapsam olarak genişletilmiş halidir.

* Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: gaktas@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6424-4256

and mentally sustainable life during the epidemic, that while their physical activities decreased, they felt the psychological burden of loneliness more as they kept themselves away from social channels (kinship, neighbor relations, etc.), that their concerns about the future had increased as they had to cope with the fear of losing their relatives. From their point of view, this process will now trigger a reverse migration from the city to the rural and isolate people by moving away from each other physically and emotionally.

Keywords: Epidemic, COVID-19, global epidemic, elderness, aging, experienced generations.

Giriş

Küreselleşmenin özellikle sağlık alanındaki yansımaları tüm diğer değişkenlere göre oldukça karmaşık bir formatta karşımıza çıkar. Dünya Sağlık Örgütü küreselleşmenin sağlıkla bağlantısını üçü doğrudan, ikisi dolaylı olmak üzere toplam beş noktaya odaklayan bir model geliştirmiştir. Doğrudan etkiler; sağlık sistemi, sağlık politikalarının etkileri ile enfeksiyon hastalıkları ve sigara pazarı gibi bazı zararlı durumlara maruz kalmayı içermektedir. Dolaylı etkiler ise; sağlık sektörünün ulusal ekonomi aracılığıyla yönetimi ile beslenme, yaşam koşulları vb. faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan riskleri içermektedir (Yıldız ve Turan, 2010, s. 40).

Dünya Sağlık Örgütü'nün de tanımladığı enfeksiyon hastalıkları, küreselleşme ölçeğinde toplumları doğrudan etkileyen önemli bir sağlık problemidir. Sağlık alanında yaşanan küresel ölçekte değerlendirebileceğimiz son yirmi yılda karşımıza çıkan SARS, Domuz Gribi, Ebola, MERS gibi salgın hastalıklar küreselleşmenin de etkileri ile tüm dünyada çok hızlı bir biçimde yayılım göstermiştir. Fakat 2019 yılının sonlarında Çin'de tespit edilen ve dünya toplumlarını etkisi altına alarak kriz ortamının oluşmasına zemin hazırlayan COVID-19 salgını diğerlerinden farklı olarak insandan insana çok hızlı bulaşan ve öldürücü etkisi yüksek bir salgın hastalıktır. Bu durum insanlık tarihinde yaşanan enfeksiyon hastalıkları içinde COVID-19'u hastalığın akabinde ortaya çıkan ölümcül yanı ile travmatik ve kaygı verici boyuta taşımıştır.

Salgının ilk başlarda nasıl yayıldığı ve nasıl önleneceği ile ilgili bilgi eksikliği toplumsal kaosun yaşanmasına sebep olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün süreci pandemi olarak ilan etmesi ve salgının yayılımı konusundaki bilgileri tüm dünya ülkeleri ile paylaşması ve tıp alanında yapılan farklı laboratuvar çalışmaları bir yıllık süreçte hastalığı kısmen tanıtır ve bilinir hale getirmiştir. Yalnız hâlâ salgının etkilerinin ne zamana kadar devam edeceği ve bundan sonraki süreçte yeni mutasyonların virüsü hangi boyutlara taşıyacağı, alınacak tedbirlerin yeterliliği gibi konularda tartışmalar devam etmektedir.

Küreselleşmenin etkilerinin yoğun bir biçimde yaşandığı sağlık alanındaki bu krizin sadece sağlık olgusu ile kalmayıp, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanda derin izler bırakan bir sürece dönüşmüş olması insanlığı hazırlıklı olmadığı bir süreçle de karşı karşıya bırakmıştır.

Şu an tüm dünyada etkisini devam ettiren koronavirüs salgını, kısa bir sürede yaşama dair alışkanlıklarımızı, hastalık-sağlık algımızı, ekonomik gücümüzü, gündelik yaşam pratiklerimizi, sosyalleşme mecralarımızı, eğitim sürecimizi ve daha birçok şeyi kökten değişime uğratmıştır. Gençlerin ve çocukların eğitim süreçlerine uzaktan eğitimle devam etmeleri, aktif olarak çalışma yaşamında yer alan ve kronik rahatsızlıkları olanların esnek çalışma saatleri ya da evden çalışmaları, kapanan işyerleri dolayısıyla işini kaybedenlerin sayısının artması, 65 yaş ve üstü bireylerin kısıtlamalar çerçevesinde evde kalmak mecburiyetinde olmaları ya da belli saatler arasında dışarı çıkabilmeleri, seyahat engelleri ile toplumsal hareketliliğin kısıtlanması gibi süreçler toplumun birçok katmanını farklı ölçeklerde etkilemiştir.

Çin'in Hubei bölgesinin başkenti olan Wuhan şehrinde ortaya çıkan COVID-19 salgını önceki salgın hastalıklardan farklı olarak yayılım hızının yüksek olması ve öldürücü etkisi ile tüm dünya toplumlarını küresel boyutta ilgilendiren bir sağlık problemi olarak tarihe geçmiştir. Fakat zaman ilerledikçe salgın, sağlık problemi olmanın ötesine geçerek ekonomik, siyasal, toplumsal, psikolojik ve kültürel boyutu da içine alan makro düzeyde etki alanı yüksek bir formata bürünmüştür. Özellikle sağlık sisteminin uygulayıcıları, siyasi karar vericiler ve halk arasında çoklu bakışı gerektiren bir süreç olarak karşımıza çıkan COVID-19 salgını bugün de hâlâ gündemi yoğun bir biçimde meşgul etmektedir.

Bu çerçevede çalışma, toplumun her kesimini etkileyen fakat 65 yaş ve üstü, özellikle kronik rahatsızlığı olan bireylerde oransal olarak daha fazla görülen COVID-19 virüsünün sosyolojik, ekonomik

ve psikolojik etkilerini katılımcıların bakış açısından tanımlamak üzere tasarlanmıştır. Araştırmanın amacı, 65 yaş ve üstü bireylerin salgın döneminde sağlık, ekonomik, toplumsal ve psikolojik bağlamda ne tür sorunlar yaşadığını, alınan tedbirler kapsamında uygulanan kısıtlamaların gündelik yaşamlarını ne yönde etkilediğini, süreçle başa çıkma yöntemlerini ve gelecek kaygılarını onların deneyimleri ekseninde anlamaya çalışmıştır. Toplumun en hassas kesimlerinden birini oluşturan ve zaman zaman yaşa bağlı ayrımcılığa maruz kalan deneyimli kuşakların salgın sürecinde sosyal mecralardan uzaklaşmaları onları daha fazla yalnızlığa sürüklediği araştırma boyunca karşımıza çıkan önemli bulgulardan biridir. Ayrıca herkesin benzer sosyal koşullara, aile yapılarına ve gelire sahip olmadığı düşünüldüğünde bireylerin bu süreçle nasıl başa çıktıkları da farklılık arz etmektedir. Örneğin araştırma süresince katılımcılardan bazıları yetersiz beslenme, ekonomik güçlükler, mekânsal problemler, yalnız yaşama ve bakım-yardım hizmetlerine ulaşma noktasında zorluklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak deneyimli kuşakların salgın sürecine ilişkin düşünce ve duygularını içeren anlatılara yer verilmiştir. Bunun için çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Deneyimli kuşakların anlatılarının analizinde ise betimsel analiz kullanılmıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Araştırmada 65 yaş ve üstü bireylerin salgın sürecini nasıl tanımladıkları, toplumsal tecrit (izolasyon) nedeniyle karşı karşıya kaldıkları fiziksel sorunlar, ekonomik bağlamda yaşadıkları temel problemler, yakın sosyal ilişkilerin kısıtlanması ile sosyalleşme mecralarından uzaklaşmalarının yarattığı psikolojik tahribat, yaşanan konut tipinin salgınla baş etmedeki rolü, dijital iletişim araçlarına sahip olma ve kullanabilme yeterlilikleri ile gelecek kaygıları analiz edilmiştir. Araştırma, nitel araştırma deseninden yola çıkarak derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede yarı yapılandırılmış soru formları hazırlanarak sorular görüşmecilere yöneltilmiştir. Araştırmaya Denizli il merkezinde yaşayan farklı aile ve sosyal sınıf kategorisinde olan 65-80 yaş aralığında 10'u kadın 10'u erkek olmak üzere toplam 20 katılımcı dahil edilmiştir. Araştırma, 2020 yılının Haziran ayında başlamış ve pandemi sürecinin ortaya çıkardığı sorunların devamlılığı nedeniyle 2021 Ocak ayına kadar süren yaklaşık 7 ay gibi bir zamana yayılmıştır. Araştırmanın örneklem grubuna, görüşme yaptığımız katılımcıların önerdikleri kişilere ulaşarak kartopu örneklem yoluyla erişilmiştir. Bununla birlikte araştırılan probleme daha zengin bir veri tabanı oluşturmak için birey çeşitliliğine önem verilerek maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu bağlamda kartopu ve maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak karma yöntem uygulanmıştır. Araştırmanın katılımcılarına pandemi sürecinin devam etmesi ve kısıtlamalar nedeniyle görüntülü görüşme, telefon görüşmesi şeklinde izinleri alınarak ulaşılmıştır.

Araştırmanın Veri Analiz Süreci

Araştırmanın verileri 65 yaş ve üstü bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Nitel araştırma yönteminde kullanılan betimsel analiz ile elde edilen veriler temalara ayrılmıştır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenmiştir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir. Betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve/veya gözlemlerde yer alan boyutlardan yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir. İkinci aşamada, daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve düzenlenir. Oluşturulan çerçeveye göre bazı veriler dışarıda kalabilir ya da önemli olmayabilir. Üçüncü aşamada, düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir. Son aşamada ise bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yapılır. Bulgular arasında neden-sonuç

ilişkilerinin açıklanması araştırmacı tarafından yapılan yorumun daha nitelikli olmasına yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224).

Bu çerçevede söz konusu çalışmada araştırma soruları kapsamında elde edilen veriler belirli ana başlıklar altında toplanarak katılımcıların ifadeleri üzerinden doğrudan alıntılar yapılarak gerçekleştirilmiştir. Böylelikle deneyimli kuşakların anlatıları ekseninde pandemi sürecinin ekonomik, sosyal, fiziki ve psikolojik sonuçları çok yönlü olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Araştırma kapsamında “yaşlılık”, “yaşlanma”, “yeryerde yaşlanma” kavramları ile yaşlı bireylerin toplumsal ve kültürel birikimlerinin sosyal yaşamdaki sorunları çözme sürecine katkılarının olduğu gerçeğinden yola çıkarak ele aldığımız “deneyimli kuşak” kavramı sosyolojik boyutta ifade edilmeye çalışılmıştır.

Yaşlılık

Yaşlılık kronolojik yaşın ilerlemesiyle birlikte biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlar kazanan bir süreç olarak tanımlanabilir. Yaşlılık zaman faktörüne bağlı olarak kişinin değişen çevreye uyum sağlama gücü ile organizmanın iç ve dış etmenler arasında denge sağlama potansiyelinin azalmasıdır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yaşlılığı “kişinin çevreye uyum sağlama yeteneğinin yavaş yavaş azalması” olarak tanımlamaktadır. OECD, 1992 yılında yaşlıyı “davranış ve ihtiyaçları değişen heterojen bir gruptan oluşan 65 yaş üzerindeki insanlar” olarak tanımlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü yaşlı kategorisini kronolojik yaş doğrultusunda 60-74 olarak belirlemiştir. Hukuk ve çalışma yaşamı bakımından yaşlılık, “bir insanın çalışma performansının ve verimliliğinin azaldığı ve emekli olduğu dönem” olarak ifade edilmekte, genellikle sınırı 60 veya 65 olarak kabul etmektedir (Kurt, Beyaztaş ve Erkol, 2010, s. 33-34).

Yaşlılığın başlangıcını fizyolojik açıdan da psikolojik açıdan da kesin olarak belirlemek zordur. “Her canlının geçirmek zorunda olduğu hayatın son evresi olan yaşlılık, kişisel tutum ve algılamalarla çaresiz bir yaşlılık veya olgun bir gençlik olarak yaşanılabilir.” Bu durum her insanın yaşlanma sürecine aynı şekilde tepki vermediğini göstermektedir. Nitekim yaşlılıkta karşılaşılan hastalıklar, ölüm nedeniyle yaşanan kayıplar veya emeklilik ile beraber ortaya çıkan bir takım rol-statü, yetenek, düşünme fonksiyonu gibi durumlar ile ilgili kayıpları kimi yaşlılar kolaylıkla kabullenirken kimi yaşlılar kabullenmekte zorluk çekebilmektedir. Bunun sonucunda da yaşlanma sürecinde farklı yaşlı tipleri ortaya çıkmaktadır (Yerli, 2017, s. 1278).

Yaşlılık kavramı ve olgusu hem dünyada hem de Türkiye’de son yıllarda daha fazla ele alınan bir konu haline gelmiştir. Bu durumun en önemli nedeni dünya nüfusunun giderek yaşlanmasıdır. 1970-2025 yılları arasında yapılan değerlendirmelerde, 2025 itibarıyla yaşlıların sayısının 694 milyon yani %22,3 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Böylece 2025 yılında 60 yaş üzerindeki bireylerin sayısının 1,2 milyar, 2040 yılında 1,3 milyar, 2050 yılında ise 2 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. 2002 yılında gelişmiş ülkelerde yaşayan 60 ve üzeri yaşta bireylerin nüfusu yaklaşık 400 milyondur. Bu sayının 2025 yılına gelindiğinde yaklaşık 840 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin neredeyse tümü önümüzdeki on yıllar içerisinde nüfuslarının büyük oranda yaşlanmasına tanıklık edeceklerdir. Şimdilerde gelişmiş ülkelerdeki her yedi insandan biri 65 yaşın üzerinde iken, 2030’a gelindiğinde bu oran her dört kişiden biri olacaktır. Bu durum yaşlı nüfus içinde “yaşlıların yaşlanması” olarak adlandırılan bir süreci başlatacaktır (Arpacı, 2016, ss. 1-2).

Yaşlanma

Sosyal bilimlerde yaşlanma ve yaşlılık iki farklı kavram olarak değerlendirilebilir. Yaşlanma bir süreçken yaşlılık bir konumdur. Sosyolojide bu iki kavramın yanı sıra sosyal yaş, yaşlı olma, yaşlılık statüsü, yaşlı olma rolleri, yaşlılık ve toplumsal beklentiler gibi konular önem kazanmıştır. Ayrıca yaşlanma ve

yaşlılık her toplumda farklı statüler, rol kalıpları ve toplumun farklı beklentilerini içerir. Her toplumda belli yaş gruplarından beklenen roller ve bu rollerin oluşturduğu beklentiler üzerine araştırmalar yapan Neugarten’ın “zamanında olmak”, “zamanın dışında olmak” şeklinde toplum tarafından yerleştirilmiş ve kabul gören rol beklentileri ve yaşlanmayla oluşan “sosyal bir saat”in varlığına işaret eder. Yaşlanma konusunda uzun yıllardır yapılan araştırmalarda Montepare ve Lachman, 1999 yılında bireylerin kendilerini hangi yaşlarda hissettikleri üzerine 200 kişi ile bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu araştırmada, bireylerin gerçek (kronolojik yaşları) ve öznel olarak değerlendirdikleri (hissettikleri) yaşları arasında ciddi bir uyumsuzluk belirlenmiştir. Araştırmalarda genel olarak ergenlik çağındaki kişiler, daha yetişkin kimliği ile tanımlama amacı içerisinde olup kendilerini daha yaşlı hissettiklerini belirtmişlerdir. Orta yaşlı bireyler, daha genç kimliği ile tanımlamak adına, kendilerini daha genç bir subjektif yaş ile tanımlamışlardır (Akt. Oktik, 2021, ss. 311-312).

Yaşlanma değişik biçimlerde ortaya çıkar. Dolayısıyla yaşlılığın kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutu vardır. Yaşlanmanın sınıflandırılması da bu doğrultuda yapılmaktadır;

Kronolojik yaşlanma: Doğum yaşı ya da takvim yaşı olarak ifade edilebilir. Genellikle kronolojik olarak 65 yaş ve üstünde olan kişiler yaşlı kabul edilmektedir. Ancak bu tanımlama insanların bu devredeki genel sağlık, fiziksel, ruhsal, zihinsel kapasiteleri ve becerileri gibi fonksiyonlarını tanımlamada yetersiz kalmaktadır.

Biyolojik yaşlanma: Organlar düzeyinde fonksiyon azalması, dokularda yıpranma ve tahribatın artması; kısaca vücudun yapısal ve işlevsel olarak değişimidir. Saçların ağarması, derinin buruşması biyolojik yaşlanmanın işaretlerindedir. Hücre sayısındaki azalma ve hücrelerin fonksiyonlarındaki değişimler organlardaki gerilemenin temel nedenlerindedir. Yaş ilerledikçe hareket ve motor becerileri alanında da zayıflama ve fonksiyon yitimi görülebilir.

Psikolojik yaşlanma: Deneyimlerin artmasıyla oluşan davranış değişikliği ve davranışsal uyum yeteneğinde yaşa bağlı değişimlerdir. Zekâ, hafıza ve duygu gibi alanlarda fonksiyon yitimi olarak ortaya çıkan, bunun yanı sıra geçmişe özlem, geleceğe ilişkin güvensizlik duygusu, kimi zaman önceden gerçekleştirilemeyen idealler ve başarısızlıklar için üzülmeye biçiminde ortaya çıkar.

Sosyal yaşlanma: Bireyin toplum yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolması, bireyin toplumsal, rol, statü ve beklentilerinin değişmesidir. Bir toplumda ya da bir grup içinde sosyal yönden iyi uyum sağlayamama durumudur (Kalınkara, 2014, ss. 8-9).

Yerinde Yaşlanma

Yerinde yaşlanma yaklaşımı, Batı’da 1970’lerden itibaren yaygınlaşmıştır. Yaşlanmanın ekolojik teorisi, Lawton ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Lawton, çevrenin çeşitli özelliklerinin yaşlı üzerinde bir baskı yapabileceğini ileri sürmüş, ruh sağlığı üzerine etki edebileceğini ortaya koymuştur (Korkmaz Yaylagül, 2015, s. 68).

Dünya nüfusunun hızla yaşlanması ve beklentilerin artması, konut ortamlarının ve yakın çevrenin oluşturulması ve geliştirilmesi konusunda ihtiyaç yaratmaktadır. Yaşlı nüfustaki artışa koşut olarak pek çok disiplin çalışmaları ve uygulayıcısı yaşlinın yaşamını kolaylaştırmaya katkıda bulunmaktadır. Bu alanlardan biri de yerinde yaşlanmadır. Yerinde yaşlanma “*yaşlinın tanıdık bir ortamda yaşama arzusu*” olarak geniş kabul gören bir kavramdır. Pek çok yaşlı mümkün olduğu kadar uzun süre toplumda aktif olarak kalmayı ve kendi evinde yaşamayı, yerinde yaşlanmayı arzu etmektedir. Toplumda yaşlı sayısının artması konut ve ev bakım hizmetleri ile ilgili bir dizi hizmetin geliştirilmesini gerektirmektedir. Bir başka ifadeyle, “*yerinde yaşlanma*” kavramı uzmanlaşmış bir kuruma taşınmak yerine, bağımsızlığı sürdürmek için evde kalmayı teşvik edecek bir durumu tanımlar. Yaşlı bireyin mümkün olduğu kadar uzun süre kendi evinde ve toplum içinde bağımsız olarak yaşamını sürdürmesidir. Yerinde yaşlanma; yaşı, geliri ve yeteneği ne olursa olsun bireyin kendi evinde ve toplumda güvenli, bağımsız ve rahat biçimde yaşamını sürdürebilme olanağının sağlanmasıdır (Kalınkara, 2015, s. 56).

Yerinde yaşlanma konusunda Batı’da pek çok çalışma yapılmıştır. Yaşam çevresi dönüştüğünde ya da yaşlı yaşam çevresini değiştirdiğinde bu durumun fiziksel ve sosyal ilişkileri nasıl etkilediği üzerine 1950 ve 1960’larda İngiltere’de araştırmalar yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde de sosyal ve coğrafi

hareketlilik sonucu yaşlılar açısından nasıl bir sosyal dönüşüm geçirdikleri araştırılmıştır. İsveç'te evleri yenilenen ve başka alanlara taşınmak zorunda kalan yaşlıların geçirdikleri duygusal dönüşümü ele aldığı araştırmasında uzun yıllar yaşadığı mekândan ayrılan yaşlının psiko-sosyal durumunu güven, güvensizlik, güçsüzlük, aidiyet, kendini uzaklaştırma, suçluluk, utanç, gurur ve saygınlık duyguları bağlamında ele alarak yaşlıların yeni mekânlarında bu duyguları nasıl deneyimlediklerini ortaya koymuştur (Korkmaz Yaylagül, 2005, ss. 68-69).

Deneyimli Kuşaklar

İstatistiki verilere göre, dünyanın neredeyse her ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de nüfus dinamiklerinde yaşanan değişim sonucu toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun payı oransal ve sayısal olarak artmış ve yaşlılık ile ilgili konular ülke gündeminde daha çok yer almaya başlamıştır. Türkiye'nin yaş yapısında meydana gelen değişim özellikle 21. yüzyılın başından itibaren dikkat çekici olmaya başlamıştır. Doğurganlık düzeyinde kayda değer düşüşlerin olması ve doğumda beklenen ortalama yaşam süresinin uzaması, Türkiye'deki yaşlı nüfus artışının temelini oluşturmaktadır. Türkiye'de 65 ve üzeri yaşlardaki nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 8,5 olup, ülkenin ortanca yaşı 31,7'dir. Demografik davranışlardaki değişimle gelen dönüşüm, Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bazı coğrafyalarda iki yüzyıl sürerken, Türkiye'de oldukça kısa bir zaman diliminde yaşanmıştır. Ancak, bu dönüşüm, ülkenin sosyal, ekonomik ve coğrafi farklılıkları çerçevesinde ülke genelinde eş zamanlı olmamıştır (www.sbb.gov.tr).

Sayısal verilerden de anlaşıldığı üzere toplumun giderek yaşlı nüfusa doğru bir eğilim göstermesi bilimin de merak ettiği bir alan haline gelmiş ve farklı disiplinlerin temel araştırma konusu olmuştur. 65 yaş ve üstü bireylerin yaşlı nüfus içinde değerlendirildiği, bu kesimin bilişsel, fiziksel, ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan daha iyi noktalara taşınması gerekliliği son yıllarda bilim insanları tarafından daha çok tartışılmaktadır. Bu çerçevede yaşlılık bilimi olarak tanımlanan gerontoloji bölümü bazı üniversitelerin sahasına dahil edilmiştir.

Yaşlılığı genellikle bireyin yaşına bağlı olarak tanımlama eğilimi yaygındır. Ancak bu tanımlama dönemlere, kültürel, sosyal ortamlara göre değişebilmektedir. Dolayısıyla yaşın kronolojik olarak değerlendirilmesi toplumsal ve kültürel açıdan yeterli gözükmemektedir. Farklı sosyo-kültürel ortamlarda yaşa ilişkin olarak geliştirilen normlar ve kalıp yargılar yaşlılığın anlamını değiştirmektedir. Hendricks ve Hendricks yaş ve yaşlılığın sosyo-kültürel anlamlarla yüklü olduğuna değinir. Farklı gelişmişlik düzeyine sahip toplumlarda bireyin yaşam deneyimleri, edindikleri roller ve geçirdikleri sosyalizasyon süreçleri yaşa ilişkin olarak yüklenen anlamların değişiklik göstermesine neden olur. Bireylerin yaşam pratiklerinin bir göstergesi olan kültür her toplumun, her grubun yaşam evreninin sınırlarını çizmekte ve dolayısı ile yaşlılığa ilişkin farklı anlamların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Kalaycı, 2005, s. 28). Eckert de "araştırmalarda takvim yaşından ziyade yaşa anlamını veren hayat tecrübelerine odaklanılması gerektiğini" öne sürmektedir. (Akt. İçli, 2008, s. 31).

Bu noktadan yaklaştığımızda yaş ile birlikte yeni sosyal rollerin, statülerin kazanıldığı ve yaşam döngüsü içinde kuşaklararası söz konusu birikimlerin paylaşıldığı önemli bir süreç karşımıza çıkmaktadır. Modern toplumlarda bireylerin yaşlılıktaki rolleri çeşitlenmektedir. Yaşla birlikte kişinin rolleri; ebeveyn rolü, büyükanne/büyükbaba rolü, kayınvalide/kayınpeder rolü, eşlik/dulluk rolü, emeklilik/çalışan rolü, arkadaşlık/komşuluk rolü, ihtiyarlık/ileri yaşlılık rolü, gönüllü faaliyetlere katılma rolü, yurttaşlık rolü biçiminde sıralanabilir (İçli, 2016, s. 46). Dolayısıyla yaşa bağlı olarak toplumsal hayatın her alanından edinilen tecrübeler deneyimli kuşakların bilişsel, kültürel, sosyal ve psikolojik yaşamını zenginleştirir ve sosyo-kültürel birikimler bir sonraki kuşağa aktararak toplumsal döngünün devamlılığı sağlanmış olur.

Denilebilir ki, yaşamlarının farklı dönemlerinde üstlendikleri rol ve statüler, değişen fiziki ve sosyal dönüşümlere tanıklık etme, eğitim ve mesleki yaşamlarında edindikleri birikimler, sağlık alanında tarihsel süreçte yaşanan hastalık ve bu hastalıklarla mücadele yöntemlerine ilişkin tecrübelerini genç kuşaklara aktarması açısından baktığımızda, deneyimli kuşaklar bir toplumun en önemli sosyo-kültürel birikimlerini taşıyan nesiller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda deneyimli kuşaklar, gelecek nesillere akrabalık ve komşuluk ilişkilerindeki yardımlaşma ve dayanışma biçimlerini, alternatif tıp yöntemlerini, anonim halk

edebiyatını, tarımsal üretim metotlarını aktaran, bir anlamda toplumun kültürel ve tarihsel hafızasının öncülleridir. Bu nedenle herhangi bir sektörde çalışan kesimin emekli olması ve mesleki tecrübesini yaşamın diğer alanlarındaki tecrübeleriyle harmanlaması, maaşlı bir işe sahip olamayanların ev içi üretimle aile ekonomisine katkı sunarak toplumsal yaşamda var olmaları, babadan oğula aktarılan zanaatların yaşatılması, kültürel kodların sosyalizasyon süreciyle öğretilmesi, çocuk yetiştirme usullerinin kuşaklararası paylaşımları söz konusu neslin “deneyimli kuşaklar” olarak adlandırılmasını da beraberinde getirmektedir. Emekliliğe ayrılmanın yaş ekseninde artık görev ve sorumluluklarını tamamlamış birey olarak değerlendirilip inzivaya çekilmesi gerektiği ile ilgili toplumsal kabullerin de bu noktada kırılması gerekmektedir. Bu durum kimi 65 yaş ve üstü bireylerde kendilerini dışlanmış, üretkenliğini yitirmiş bir birey olarak algılanmalarına sebebiyet verirken, sosyal ortamlardan da uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Süreci bireysel bir yaşlanma olarak görmenin ötesinde toplumsal yaşlanma olarak değerlendirdiğimizde yaşlılık olgusunun demografik yaşlılıktan daha öte bir konu olduğunu görebiliriz.

Bu çerçevede çalışma pandemi süreci ile yeniden tartışma gündemine oturan deneyimli kuşaklar olarak da tanımlayabileceğimiz 65 yaş ve üstü bireylerin sürece nasıl tanıklık ettikleri, süreci yönetebilmek için ne tür mücadele stratejileri geliştirdikleri, alınan önlem ve kısıtlamaların kendi yaşamlarına nasıl bir değişim getirdiği, bu değişime uyum sağlama sürecinde yaşadığı güçlükler, gelecekle ilgili olası kaygılarının neler olduğu konusu onların ifadelerinden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yaşlılığa İlişkin Kuramsal Çerçeve

Yaşlanma farklı disiplinlerce değişik bakış açılarıyla ele alınan ve son yıllarda üzerinde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Genel nüfus içinde yaşlı nüfus oranının artması ve ortanca yaşın giderek yükselmesiyle birlikte yaşlılık olgusu sosyolojik bir boyut kazanmıştır. Demografi, tıp, psikoloji, gerontoloji, geriatri, sosyal politika ve sosyal hizmet gibi çeşitli disiplinler tarafından farklı yönleriyle ele alınan yaşlılık olgusu sosyolojinin de temel çalışma alanlarından birisi haline gelmiştir (Ceylan, 2016, s. 169).

Yaşlılık ile ilgili farklı disiplinler tarafından ele alınan zengin bir teorik bilgi mevcuttur. Bu çalışmada yaşlılık konusundaki sosyolojik kuramlar ana hatlarıyla ele alınmıştır. Ancak araştırmanın amacı ve metodolojik çerçevesine bağlı kalarak işlevselci yaklaşım içinde değerlendirilen aktivite kuramı ile çatışma kuramı içinde değerlendirilen modernleşme kuramı araştırmanın bulgularının analiz edilmesinde ön plana çıkmıştır.

İşlevselci Yaklaşımlar

Bu sınıflandırmada temel alınan yaklaşım, bireyin belirli görevleri kendi başına yerine getirebilmesine dair yetkinlikleri üzerinde temellenmektedir. Bu yaklaşım da tıpkı biyolojik yaş sınıflandırması gibi bireyin kendi yaş grubundaki yaşlıları ile karşılaştırılması esasına dayanmanın yanı sıra, işlevsel kapasitelerin ve buna bağlı olarak “işlevsel yaş”ın kişiden kişiye değişebilen subjektif kategorileştirmeler olduğudur. İşlevselciler, yaşlanma ve yaşlıların toplumun vazgeçilmez bir parçası olduğundan hareket eder. Crosnoe ve Elder’a göre, diğer rolleri başarı ile sürdüren ve kaynakları olan bireyler yaşlılığı da başarılı bir şekilde sürdürürler. Yaşlanma süreciyle bireylerin nasıl başedecekleri konusunda işlevselcilerin üç önemli sosyal kuramı söz konusudur (Akt. Oktik, 2021, s. 316). Bunlar yaşamdan kopma kuramı, aktivite kuramı, süreklilik kuramıdır.

Yaşamdan Kopma Kuramı

Bu kuram, sosyolojide yaşlılık üzerine geliştirilen ilk kuramdır ve yaşlıların toplumsal rollerinden geri çekilmesine odaklanır. Bu kuram makro ve mikro davranışı uzlaşsı ve uyum ekseninde birleştiren yapısal işlevselcilik paradigmasının bir ürünü olduğu için yaşlıların rollerinden geri çekilmesinin hem birey hem de toplum için işlevsel olduğunu söyler. Toplumsal olarak işlevseldir, çünkü yaşlıların toplumsal hayatta belli

alanlardan çekilmesiyle toplumsal alanda yeni aktörlere yer açılır. Bireysel olarak da işlevseldir, çünkü yaşlı bireyin hayattan çekileceği son adıma -ölüme- yaklaşırken yapacağı hazırlık ve kalan zamanını istediği gibi değerlendirmesi için ona zaman verir. Modernleşmenin felsefesini yansıtan bu kurama göre, “toplum modern ve etkili hale geldikçe yaşlının statü kaybı söz konusu olduğundan yaşama katılmamasının normal olduğu ifade edilir” (Aközer, 2011, s. 10).

Yaşlıların toplumsal rollerinden geri çekilişi, “hem yaşlı tarafından hem de toplum tarafından pasif bir karşılayışı simgeleyen bu kabulleniş, sağlıklı bir kabulleniş olarak görülür. Yaşlılıkta yaşam doyumu ve mutluluk, bu kabullenişle çok yakından ilgilidir. Yaşamın bu gerçeğini görerek kendini aktif yaşamdan çeken yaşlılar hem daha yüksek yaşam doyumu ve mutluluk duymakta hem de daha gerçekçi değerlendirmeler yapabilmektedirler. Bu yüzden bu yaklaşım, yaşlının rollerinden geri çekilmesini toplumsal açıdan işlevsel bir durum olarak açıklama eğilimindedir (Özer, 2010, s. 48-49).

Aktivite Kuramı

Aktivite kuramına göre, yaşlının etkinlik durumunu önceki yaşam biçimi, sosyo-ekonomik durumu ve sağlık düzeyi belirlemektedir. Yaşlı bireyin yaşamdaki etkinliğinin giderek azaldığı kabul edilmekle birlikte, toplumun yaşlı bireyden elini çekmesiyle toplumsal etkileşim azalmaktadır. Aktivite kuramının ilk başlangıcı Burgess, Cavan, Havighurst ve Goldhammer’ın 1949’da yaptığı “yaşlılığa kişisel uyum” üzerindeki çalışmaları ile başlar. Yaşlının yaşamının erken dönemlerindeki faaliyetleriyle, aktüel etkinlikleri arasındaki farklar ve değişikliklerin öğrenilmesi amaçlanıyordu. Başka bir deyişle bu çalışmada orta yaş davranış kalıplarından, yaşlı davranış kalıplarına giden süreklilikteki değişimleri ortaya koymaya çalışılmaktaydı. Havighurst ve arkadaşları tarafından 1953 yılında geliştirilen bu kuram orta yaştaki davranış kalıpları ve değerlerin ileri yaşlarda da sürdürülerek başarılı bir yaşlılığa ulaşılabileceğini tartışır. Yaşam doyumunu devam ettirmek için orta yaşta edinilen ve sonra kaybedilen önemli ilişkilerin, etkinliklerin ve rollerin yerine yenileri konulup devam ettirilerek yaşlılıkta mutluluğa ulaşılır. Özellikle en azından Kuzey Amerika’da bu konuda önemli oranda deneyim vardır ki; bireylerin yaşamları boyunca geliştirdikleri etkinlik düzeyi onların daha sonraki yıllarını belirler ve yönlendirir (Akt. Kalınkara, 2014, s. 27-28).

Her ne kadar toplum, yaş alan bireyin istemi dışında onu dışlasa da birey eylemleriyle sürekli kendini meşgul ederek genç kalmaya ve etkin olmaya çalışır. Harris, yaşlılarda etkin olma ve etkin kalmanın yaşam kalitesini olumlu olarak etkilediğini belirtmektedir (Akt. Oktik, 2021, s. 317).

Süreklilik Kuramı

Süreklilik kuramı, etkinlik kuramının biçimsel olarak daha gelişkin bir versiyonudur. Her iki kuram da yaşlılardaki toplumsal rollerden uzaklaşma durumunun geri çekilme kuramındaki gibi toplumsal işlevselsizlikle değil, ciddi sağlık sorunları gibi kişilerin denetiminde olmayan zorunluluklarla açıklanabileceğini belirtir. Robert C. Atchley tarafından geliştirilen süreklilik kuramı, içsel ve dışsal yapıların korunarak sürdürülmesi üzerinde durur. İçsel yapılar, sabır, duygu, tecrübe, seçimler, eğilimler ve becerilerden oluşan psikolojik bir içsel durum olarak tanımlanır. Dışsal yapılar ise, kişinin geçmişte kazandığı beceriler, etkinlikleri ve farklı rollere ilişkin performansıyla bağlantılıdır. Atchley’e göre yaşlanan kişi herhangi bir durumda dışsal yapıda sürekliliği kaybettiği zaman içsel yapıdaki faaliyetlerini artırarak kaybettiğini telafi edebilir. Örneğin yaşlı bir öğretim görevlisi emekli de olsa çalışmaya devam ederek mesleki yaşamı sürdürebilir (Akt. Aközer, 2011, s. 10-11).

Süreklilik kuramı, bireyin sosyalizasyon sürecine dikkat çekmekte, çocukluktan itibaren tüm öğrenmelerinin bireyin yaşamını pozitif ya da negatif yönde etki edici oluşumlar olarak değerlendirmektedir. Sağlıklı yaşlanma, bireyin sağlığını koruyucu önlemler almasını, sosyal ilişki ağlarının genişliğini ve moral desteği ifade etmektedir. Sosyal yönleriyle yaşlılık, her bireyin farklı deneyimler yaşadığı bir dönem olarak değerlendirilir. Yaşlı bireylere yönelik sosyal hizmetler uygulanırken yaşlıların geçmiş toplumsallaşma deneyimleri göz önünde bulundurulmalı ve bu hizmetler kapsamında yaşlılara psikolojik destek sağlanmalıdır (Özer, 2010, s. 51).

Çatışmacı Kuramlar

Çatışma kaynaklı kuramlar belli bir sosyal düzenlemeden kimlerin yararlandığını ya da toplumsal yaşamın yapılanmasında hangi kuralların dikkate alındığını sorar. Yaşlılığın politik ekonomisi, bu yaklaşımı benimseyen bir kuramın örneğidir. Bu kuram başlıca toplumsal kurumların (özellikle ekonomi ve politika), yaşlı insanlar için yapılandırılmış bağımlılık durumu yaratma yollarını inceler. Toplum için emekliliğin yararlarını ele almak yerine, yaşlılığın politik ekonomisi emekliliğin neden olduğu ve bu düzenlemelerin ödülleri kimin aldığı sorar. Bu görüş ilk bakışta anlaşılması en zor görüştür. Çünkü sıradan görünen durumlara oldukça eleştirel açıdan yaklaşır. Çoğumuz emekliliğin bizim için faydalı olduğunu, emekli olmak istediğimizi, bunu hak ettiğimizi, gençler için iş alanlarının açılmasında emekliliğin iyi bir yol olduğunu savunuruz. Politik ekonomistler ise, bize neden emekli olmak istediğimizi, neden mesleklerin, başka kişilerin iş gücüne girmesini sağlamak için bazı insanlardan alındığını sorar. Çatışma kuramı, vurguları açısından temelde makro düzeyde bir kuram olduğu için sosyal düzenlemeler üzerinde durur (Görgün Baran, 2003, s. 51).

Çatışmacı yaklaşımlar modernleşme kuramı, yaş tabakalaşması kuramı ve değişim kuramı olarak kendi içinde üç gruba ayrılır.

Modernleşme Kuramı

Modernleşme, kitle eğitimi ve teknoloji eğitimini beraberinde getirmiştir. Gençler bunun doğal sonucu olarak daha iyi eğitilip daha profesyonel ve daha yüksek ücretli işleri elde etmede başarılı olmuşlardır. Yaşlı nüfus, gençlere göre daha az eğitimleri, entelektüel düzeyleri ve uzmanlıkları gereği daha az kalifiye işlere itilmişlerdir. Palmore ve Manton, modernleşme göstergeleriyle yaşlıların statüsü arasındaki bağımlılık ilişkisini saptamak amacıyla farklı ekonomik gelişmelerin yaşandığı 31 ülkede araştırma yapmışlardır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, erken modernleşme sürecini yaşayan ülkelerde yaşlıların statüsü önce en aşağı düzeye inmiş; gelişme aşamasında ise hızlı bir yükselme göstermiştir (Akt. Oktik, 2021, s. 319).

Sanayileşmeyle birlikte modern toplumların yaşlı insanlara daha az değer verdikleri belirtilmektedir. Modernleşme kuramı yaşlıların rolünün ve statüsünün ters orantılı olarak teknolojik ilerlemelerle bağlantılı olduğunu ileri sürer. Kentleşme ve sosyal hareketlilik gibi faktörler ailelerin küçülmesine, parçalanmasına yol açmıştır. Teknolojik değişimler, yaşlıların yaşam deneyimine ya da bilgeliğine az değer verilmesine neden olmuştur. Bunların sonucunda statü ve güç kaybının meydana geldiği belirtilmektedir. Morgan ve Kunkel'e göre, sanayileşme ve çocuk merkezli eğitim gibi bir toplumun ekonomik kalkınmasına eşlik eden sosyal değişimler, yaşlı insanların becerilerini gereksiz hale getirir ve yaşlı insanları, toplumun işlerliği açısından daha az gerekli kılar (Akt. Görgün Baran, 2003, s. 50).

Yaş Tabakalaşması Kuramı

Çatışmacı yaklaşımlardan yaş tabakalaşması teorisini ortaya atan Riley, yaş ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere kronolojik yaşı tanımlayıcı ve rol tahsis edici değişkenler üzerinde durmuştur. Üç temel konu bu teoriyi açıklar. Birincisi, yaşın anlamı ve herhangi bir sosyal bağlamdaki yaş gruplarının konumu; ikincisi bu sosyal yaş tanımları nedeniyle bireylerin yaşam döngüsü boyunca yaşadıkları geçişler ve üçüncüsü ise bireyler arasındaki rollerin tahsisidir. Teori, her yaş grubunun (genç, yetişkin ve yaşlı), o grubun üyelerinin toplum içinde oynadığı roller ve bunların nasıl değerlendirildiğine göre analiz edilebileceğini savunmaktadır. Örneğin, istihdam alanında çalışanlar “daha yaşlı” ve “daha genç” olarak sınıflandırılabilir ve genç olanlar daha fazla üretkenlik, yenilikçilik ve canlılık algısı sağladıkları için daha yüksek değerlere sahip görülebilir. Bu yaklaşıma göre, yaşam döngüsünde bir katmanlaşma vardır ve her yaş dönemi için kişilere farklı roller verilmektedir. Örneğin bireyler gençken okur, yaşlanınca emekli olur ve iki zaman dönemi arasında çalışır.

Toplumsal rollerin tahsisine rehberlik etmek için kronolojik yaşı kullanılması muhtemelen tüm kültürler için evrenseldir, ancak bu yaş normlarının kesin doğası, belirli toplumların kültürünü, tarihini, değerlerini ve yapısını yansıtır (Akt. Yuvakgil, 2020, s. 114-115).

Değişim Kuramı

Değişim teorisini oluşturan Dowd, yaşlandıkça artan bir bağımlılık deneyimlediğimizi ve başkalarının iradesine giderek daha fazla boyun eğmemiz gerektiğini öne sürer. İnsan ilişkileri karşılıklı değiş tokuşa dayandığından, yaşlılar kaynak alışverişinde daha az yetenekli hale gelerek, sosyal çevreleri azalır. Bu kuramda yaşlanmanın birçok rolün kaybı olduğu ve bu rolleri yavaş yavaş yitirdiğimizi ön kabul olarak alan Dowd, biyolojik yaş ilerledikçe bir kenara atılmamak için ya yüklü bir mirasa sahip olup sürdürmek ya da çocuk bakımı gibi yollarla mübadelenin bir parçası olarak kaynak yönetimini devam ettirmek zorunludur. Bu yaklaşım, bireylerin sürekli yaşamda hesapçı olmasından hareket ederek sevgi ve dostluk gibi duygusal insani değerleri önemsizleştirdiği için eleştirmiştir (Akt. Oktik, 2021, s. 320).

Sembolik Etkileşimci Yaklaşımlar

Bireylerle toplum arasında karşılıklı bağımlılık üzerinde odaklaşan mikro düzey bir kuramdır. Bireyler, başkalarından aldıkları dönütü temel alarak bir benlik duygusu geliştirirler. Bireyler kendileri başkalarının rolüne bürünerek davranışlarının başkaları tarafından nasıl görüldüğünü anlamaya çalışırlar. “Başkasının rolünü alma” veya şeyleri başkasının gördüğü biçimiyle görmeye çalışırlar. Bu süreç sosyal düzenin temeli olan bireyler arasında paylaşılan bir anlaşma üretir ve bunu pekiştirir. Sembolik etkileşim kuramının temel kavramlarından biri anlamdır. Anlam sembollerle yüklü olduğu için karmaşık sembol sistemlerinin nasıl paylaşıldığı görüşü önem kazanır. Sembollerin ortak anlamı, birlikte yaşamın varlığı ve bireylerin birbirlerinin farkında olarak yaşamalarının sonucunda gelişir. Bu durum iletişimin kolay kurulmasını ve bireylerin birbirlerini anlamalarını sağlar. Böylece anlamların hem ortamla hem de diğer bireylerle etkileşime girilerek oluşturulduğu ifade edilir (Kalmkara, 2014, s. 41).

Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre, yaşlanmanın kendisi biyolojik bir süreç olsa da, “genç” veya “yaşlı” olmanın arkasındaki anlam sosyal olarak inşa edilmiştir (Oktik, 2021, s. 321).

Bulgular

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin demografik veriler

Görüşmeci	Yaş	Cinsiyet	Gelir Düzeyi	Eğitim Durumu	Mesleki Durum	Hanehalkı Sayısı	Oturulan Konut Tipi
G1	65	Erkek	3000 TL	Ortaokul mezunu	İşçi (çalışıyor)	2	Apartman dairesi
G2	69	Erkek	2800 TL	İlkokul mezunu	İşçi emeklisi	1	Gecekondu
G3	67	Kadın	4300 TL	Yüksekokul mezunu	Memur emeklisi	2	Apartman dairesi
G4	65	Kadın	8500 TL	Üniversite mezunu	Memur emeklisi	2	Dubleks mesken
G5	68	Kadın	6000 TL	Üniversite mezunu	Emekli memur	1	Apartman dairesi
G6	74	Erkek	4500 TL	Lise mezunu	Emekli memur	2	Apartman dairesi
G7	75	Erkek	2100 TL	İlkokul mezunu	İşçi emeklisi	3	Gecekondu

G8	76	Erkek	3000 TL	Lise terk	İşçi emeklisi	2	Apartman dairesi
G9	78	Kadın	Kendine ait bir geliri yok (Vefat eden eşinin maaşını aldığını belirtti, fakat paylaşmak istemedi)	Eğitimi yok	Ev Kadını	1	Apartman dairesi
G10	77	Kadın	Vefat eden eşinin maaşını alıyor (2500 TL)	Eğitimi yok	Ev kadını	1	Apartman dairesi
G11	65	Erkek	6800 TL	Üniversite mezunu	Emekli memur	2	Dubleks mesken
G12	65	Kadın	3200 TL	Ortaokul mezunu	İşçi emeklisi	2	Apartman dairesi
G13	66	Kadın	2500 TL	Lise mezunu	Memur emeklisi	2	Apartman dairesi
G14	68	Erkek	7500 TL	Üniversite mezunu	Memur emeklisi	2	Apartman dairesi
G15	79	Erkek	2000 TL	Ortaokul terk	İşçi emeklisi	2	Gecekondu
G16	70	Kadın	Kendine ait geliri yok. Vefat eden eşinin maaşını alıyor (2100 TL)	İlkokul mezunu	Ev kadını	1	Apartman dairesi
G17	72	Kadın	Kendine ait geliri yok (Çocukları bakıyor)	Eğitimi yok	Ev kadını	4	Apartman dairesi
G18	73	Erkek	2700 TL	Ortaokul mezunu	Serbest meslek (Emekli)	2	Gecekondu
G19	80	Kadın	Kendine ait geliri yok. Vefat eden eşinin maaşını alıyor (3100 TL)	Eğitimi yok	Ev kadını	1	Apartman dairesi
G20	71	Erkek	2900 TL	Lise mezunu	Serbest meslek (Emekli)	2	Apartman dairesi

Araştırmaya katılan görüşmeciler farklı sosyal sınıflardan seçilmiştir. Böylelikle pandemi sürecinin yönetilmesinde ekonomik durum, eğitim durumu ve mekân bağlamında ikamet edilen konut tipinin etkili olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte görüşmecilerin hanedeki birey sayılarına

bakılarak tecrit sürecinde kimlerden ve nasıl destek aldıkları ya da destek alma konusunda ne tür sıkıntılar yaşadıkları da anlaşılmalı çalışılmıştır. Bu çerçevede hanedeki kişi sayısının eşlerden birinin vefatı nedeniyle bir kişi olduğu ve çocuk sahibi olmama durumu da eklenince gündelik ihtiyaçlara erişim konusunda ne tür güçlükler yaşadıkları sorusuna araştırma kapsamında cevap aranmaya çalışılmıştır.

Deneyimli Kuşakların Bakış Açısından Salgın Süreci

Çin'in Wuhan kentinde başlayarak tüm dünyayı uzun soluklu bir salgın süreci ile mücadele içinde bırakan COVID-19'un yaşlı nüfusta, özellikle kronik rahatsızlığı olan kişilerde hastalanma ve ölüm riskini artırdığı artık kabul gören bir gerçekliktir. Bu yüzden Türkiye'de alınan önlemlerin en hızlısı 65 yaş ve üstü kesim için olmuştur. Salgının pandemi olarak ilan edildiği ve kamu spotları ile sürekli mesafe, maske ve hijyen uyarılarının hatırlatıldığı sürecin en başlarında 65 yaş ve üstü bireyler kalabalık ortamlarda bulunmaya devam etmişlerdir. Fiziki ve sosyal mesafenin yaşlı nüfus tarafından kalabalık ortamlarda korunamayacağına olan inanç ve yaşlıları korumak adına alınan birtakım önlemler pandemi sürecinde öncelikli konular arasında yer almıştır. Bu nedenle, Türkiye'de 22 Mart 2020 tarihinde 65 yaş ve üstü bireylere getirilen yasaklarla sokağa çıkma konusunda kısıtlama süreci başlamıştır.

COVID-19 salgını toplumun her kesiminde olduğu gibi 65 yaş ve üstü bireylerin yaşamında da birtakım dönüşümlere sebep olmuştur. Komşuları ile bir araya gelme, akraba ziyaretleri, torun ve çocukları ile vakit geçirme, pazar-çarşı gibi kalabalık ortamlara katılma, seyahat etme özgürlükleri vb. gündelik alışkanlıkların bir anda bırakılması deneyimli kuşakları derinden etkilemiştir.

Özellikle emekli olan ve sosyalleşme ortamını kurduğu ilişki ağları ile sürdürmeye çalışan deneyimli kuşakların bu süreci nasıl tanımladıkları, bu tanımlara karşı nasıl bir tavır sergiledikleri, toplumun kendilerine bakışı ve tutumunu nasıl değerlendirdikleri önemli konulardır. Çünkü sürekli televizyonlarda ve sosyal medyada yaşlıların risk altında olduğu, salgının ölümle sonuçlanan kesiminin oransal olarak yaşlılarda daha fazla görüldüğü haberleri sadece yaşlı nüfus tarafından değil, aynı zamanda toplumun tüm yaş grupları tarafından da takip edilmiştir. Gerek televizyonlarda gerekse sosyal medyada tüm dünya ülkelerinde ve Türkiye'de günlük vaka sayıları ile ölüm oranları içinde yaşlıların sayısı olarak fazla olduğu bilgisi sürekli hatırlatılmıştır. Bu haberler evinde yaşlı anne-babası olan aile yakınlarını ve yaşlı nüfusu endişe ve kaygıya sürüklemiştir. Bir işte çalışmak zorunda olan yetişkinler, anne-babaları ile uzaktan iletişim kurarak onlarla pandemi sürecinde daha sınırlı ölçüde görüşmek durumunda kalmışlardır. Fakat aynı ev ortamında anne-babasıyla ikamet eden kişiler için birbirlerinden tecrit edilmiş mekânlarda yaşamaları biraz daha sıkıntılı olmuştur. Bu konuda görüşmeciler şunları aktarmışlardır:

“Salgında bizim en riskli grup olduğumuz söylenince doğal olarak çocuklar da endişe ettiler, işten anne-babamıza hastalık taşır mıyız diye. Kızım alışveriş yapıp annesini arıyordu. Kapının önüne paketleri bırakıp gideceğim, telefonu çaldığımda kapının önünden poşetleri al diyordu. Sıkı sıkı da tembih ediyordu marketten getirdiklerimi balkonda havalandırın diye. Bizim için bu bile eziyetti. O pakete sür, elini yıka, poşeti ters çevir dışarıya koy vs. Salgının en başlarında korku daha çok olduğu için çocuğumuzu balkondan bakarak görüyorduk.” (G6)

“Bana göre bu kadar korkutmamalıydı. Uyarı yapsınlar, ama sürekli ölüm korkusunu bize işlediler yani. Gençler bu hastalığa yakalanmayacaktı, ama biz dışarı adım atarsak ölecektik. Bu da üzerimizde büyük stres yaptı. Çocuklarımız hatta torunlarımız bile babaannemle dedem ölecek mi diyorlarmış anne-babalarına. Uyarı yapılmasına diyeceğim bir şey yok. Ama bu kadar korkutmadan yapılsaydı keşke.” (G3)

“Salgının ilk bizim yaş grubunu etkilediğini televizyondan dinlediğimde ve akabinde yasak getirildiğinde ne yalan söyleyeyim memnun oldum. Dedim ki demek ki sağlık bakanı ve sağlık konusundaki uzmanlar bizi korumak istiyorlar. Salgının ilk başlarında diğer ülkelerde çok yaşlı öldü. Ama bizde hızlıca önlem alındı. Bu memnun edici oldu. Biz yaş olarak eski kuşağız. Büyüklelerimizden eskiden sağlık konusunda imkânsızlıkları çok dinlerdik. En azından şimdi doktorlar, hastanede çalışanlar canla başla çalışıyorlar. Kendimi güvende hissettim.” (G4)

“Ben salgında bizim sürekli en tehlikeli ve riskli grup olarak anlatılmamızdan rahatsız oldum. Apartmanda, markete gittiğimde herkes uzak kaçıyor gibi düşünüyordum. Belki ben öyle zannediyordum. Acaba biz dikkatsiziz, hijyenik değiliz, hastalığı kapmış oluruz diye mi düşünüyorlardı bilemedim. Ama keşke bizim kadar gençleri de kontrol altına alsalardı.” (G5)

“Salgın en çok bizi vurdu bence. Bizi toplumdan koruyalım derken toplumdan iyice dışladılar. Toplu taşıma araçlarına binmek bize yasak, şehir dışına seyahat etmek bize yasak. Zaten yaşlı olduğumuz için kendimizi zor taşıyoruz. Nereye gideceğiz de kime bulaştıracacağız anlamadım ben.” (G9)

Bu noktada yaşlılığa ilişkin işlevselci yaklaşım içinde değerlendirilen aktivite kuramının temel varsayımına baktığımızda, toplumsal hayata katılımın yaşlı nüfus için yaşamsal bir ihtiyaç olduğu bilgisine ulaşırız. Bu açıdan baktığımızda, yaşlılığı belirleyen toplumsal etkileşim azlığı toplumun yaşlı kişiden elini çekmesinden kaynaklanır. Aktivite kuramı, 60-65 yaşından sonra bireylerde sosyal ilişki kurmanın bazen güçleştiğini; yaşlı kişilerin etkinlik düzeyinin, doyum ve mutluluğunun azalmakta olduğunu kabul ederler. Sağlıklı yaşlıların çoğu etkinlik düzeyini oldukça basit düzeyde tutmaktadırlar. İlişki kurma ya da kesme oranı daha çok geçmişteki yaşam biçimlerine, sosyo-ekonomik statülere ve sağlık koşullarına bağlıdır (Kalınkara, 2014, s. 28). Bu yüzden salgın sürecinde 65 yaş ve üstü bireylerin toplumsal alanlardan uzun soluklu tecrit edilmesi etkinlik alanlarından da uzaklaşmasına sebep olmuştur.

Pandemi süreci ile konutlarında zamanlarının büyük bir kısmını geçirmek zorunda kalan deneyimli kuşaklar sürece uyum sağlama konusunda toplumun diğer yaş kategorilerine göre biraz daha zorlanmışlardır. Sosyal ilişkiler ağının sürdürülebilir bir yaşam için önemli olduğu gerçeğinden yaklaştığımızda komşuluk ve akrabalık ilişkilerinden, sosyal etkinlik alanlarından uzak kalan deneyimli kuşaklar sürecin kendilerini yalnızlaştırdığını şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Bu hastalık bizi çok yalnızlaştırdı bence. Kaygı ve korkularımız arttı. Sanki hiç bitmeyecek bir kâbusun içinde gibi hissediyorum bazen. İnsanlık olarak ne hale geldik. Kendi derdimize düştük, birbirimizi unuttuk. Aman hastalığa yakalanmayalım diye dört duvar arasında hayata küstük yahu.” (G10)

“Bu tür rahatsızlıklar hayatımızda her zaman olacak bence. Yeni normalleşme diyorlar ya belki de bu bizim yeni normalimiz. Çevre kirliliği, insan kirliliği, doğanın bozulması, mevsimlerin değişmesi, içtiğimiz yediğimiz gıdanın bozulması, nüfusun artması benim kanaatime göre gelecekte daha zor zamanların bizi beklediğinin habercisi.” (G14)

“Salgın bence bize bazı şeylerin kıymetini öğretti. En azından ben çok şey öğrendim. Ailemizle doya doya vakit geçirmenin önemi, torunlarımıza, çocuklarımıza sınıksız sarılmanın paha biçilmez bir şey olduğunu, canımız istediğinde binip arabamıza eşî-dostu ziyaret etmenin güzelliğini, düğünümüzü-bayramımızı ağız tadıyla sevdiğimizle geçirmenin önemini ve daha sayamayacağım birçok şeyi. Yani salgın bize insanlık olarak kendimize çeki-düzen vermemizi hatırlattı. En azından ben böyle düşünüyorum.” (G13)

Pandemi süreci ile bireylerin hareket alanının daralması, değişen sosyal ilişki biçimlerine uyum sağlama noktasında yaşanan zorluklar, sosyo-ekonomik ve sağlık alanında yaşanan krizler kuşkusuz toplumun her yaş kategorisini olduğu gibi yaşlıları da birçok açıdan etkilemiştir. Özellikle bireyin yaşlanması ile birlikte hayatın anlamını sorgulaması ve geçmişe duyulan özlemin daha fazla hissedilmesi duygusal bir gerileme de sebebiyet verebilmektedir. Bu noktada görüşme yaptığımız deneyimli kuşaklar, pandemi sürecinin geçmişe özlem duyarak geleceğe ilişkin endişe ve güvensizlik duygularını pekiştirdiğini ve yeniden hayatı sorgulama sürecine girdiklerini aktarmışlardır.

“Ortaya çıkan bu salgın hastalığı aslında doğanın ve insanlığın değişmesiyle ilgili görüyorum. Çünkü artık her şey doğal olandan yapaya dönüyor. O yüzden hastalıklar da artıyor. Yaş olarak biz çok hastalık gördük. Bizden sonrakiler de görmeye devam edecekler.” (G18)

“Salgın bence artık kıra, köye göçe sebep olacak. Köyde evi olanlar, yazlığı olanlar hastalık çıkınca oralara çekip gittiler. Biz de yasaklar kalkar kalkmaz köye gittik. Böyle giderse kentler kalabalıklaştığı için tehlikeli hale gelecek ve insanlar buraları terk edecekler. Ben böyle düşünüyorum yani.” (G8)

“Bu hastalık bende panik yarattı. Özellikle son zamanlarda sürekli hastalık ve ölüm haberlerini duymaktan çok yoruldum ve korkuyorum açıkçası. Sadece kendim için değil herkes için korkuyorum ve endişeliyim. Bir yakınım arasa kötü bir haber mi var acaba diyorum. Böyle diken üstündeyim yani.” (G16)

“Salgın bizi evlerimize hapsetti. Dışarıyı, sevdiklerimizi göremez olduk. Çok yalnız kaldık. Anlatacak şeylerimiz birikti. Dertleşecek konularımız birikti. Öyle telefonda da olmuyor. Yan yana, diz dize gelip sohbetleri, kahkahaları çok özledik.” (G19)

İzolasyon süreci bireyin fiziksel sağlığını olumsuz etkilese de zihinsel sağlık ile daha üst düzeyde bir ilişkiye sahiptir. Galler Bölgesinde yapılan araştırmaların sonucunda izolasyona ilişkin 8 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Bunlar yalnız yaşama, yakın akrabasının olmaması, akraba ya da arkadaş ziyareti yapmama, komşularla ilişki kuramama, telefonun olmaması, bir günde 9 saatten fazla yalnız kalınması, mahalle merkezine uzak ikamet etmesi ve eve bağımlı olma biçiminde tespit edilmiştir (Akt. Görgün Baran, 2016, s. 82). Bu çalışmanın bulgularından da anlaşıldığı üzere, pandemi nedeniyle toplumla etkileşim kuramayan, eski alışkanlıklarını sürdürmeyen deneyimli kuşaklar kendilerini sosyal yaşam alanlarından tecrit edilmiş ve yalnız hissetmektedir.

“Salgından sonra dışarıya çıkma ve kalabalığa girme korkum başladı. Kısıtlama kalktığında ilk başlarda bir süre çıkamadım. Çıktığımda da nefesim daralıyor gibi hissediyordum. Bazen yine öyle oluyor.” (G12)

Elde edilen verilere baktığımızda deneyimli kuşakların sosyal mecralardan salgın nedeniyle çekilmeleri ve tek iletişim kanallarının medya olması bazı endişelerin daha hissedilir noktalara taşınmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda katılımcılar salgını, korku, panik, kaygı, yalnızlaşma ve farkındalık gibi kavramlarla ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bu sürecin ne zamana kadar devam edeceği konusundaki belirsizliğin umutsuzluğu pekiştirdiği söylemi de üzerinde durulan önemli bir husustur. Katılımcılara göre, tecritin öncelikli olarak yaşlılardan başlayarak yapılması ve uzun bir dönemi kapsayacak şekilde önlemlerin ağırlıklı olarak yaşlılar üzerinden devam etmesi salgının yükünün en çok yaşlılar tarafından çekildiğinin de bir göstergesidir.

Pandemi Sürecinde Alınan Önlemlerin Fiziksel Yaşam Üzerine Etkisi

Yaşlanma birbirini etkileyen genetik, biyokimyasal, fizyolojik, ekonomik, sosyal, ruhsal faktörler ve yaşam biçiminden etkilenen bir süreçtir. Biyolojik yaşlanma organizmanın tüm hücre, organ ve dokularını etkilemektedir. Yıllar boyu biriken bu değişiklikler, birçok kronik hastalığın yaşlılarda daha fazla görülmesine neden olmaktadır. Yaşlı insanlar yaşlanma ve altta yatan potansiyel sağlık koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler nedeniyle daha sık enfekte olurlar. Yaş ne kadar yüksek olursa hastalıkların olumsuz etkisi ile risk de o kadar yüksek olur (Altın, 2020, s. 51).

Yaşamın ilk evrelerinden başlayarak yaşlılık sürecine kadar yeterli besin grubuna ulaşabilme, sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma, mekânsal olarak iyi şartlarda hayatlarını sürdürebilecek konutta ikamet etme bireyin daha kaliteli bir yaşam döngüsüne kavuşabilmesi açısından önemli hususlardır. Bu nedenle COVID-

19 ve benzeri salgın dönemlerinde özellikle yaşlı nüfusun fiziksel ve zihinsel sağlığını dikkate alan önlemlerin alınması aciliyet gerektiren konulardır.

Araştırma kapsamında katılımcılar pandemi süreci ile evde kalarak toplumdan tecrit edilmelerinin bazı fiziksel sağlık problemlerini daha görünür hale getirdiğini ifade etmişlerdir:

“Uzun zamandır bel fıtığı hastasıyım. Yıllar önce ağır işlerde çalıştık, ameliyat oldum. Kilom da olunca evde kalmak sağlığıma kötü etkiledi. Yazları köye gidip bağla bahçeyle uğraştığımız için hareket etmek, köyün yumurtasıyla yoğurduyla beslenmek iyi geliyordu. Pandemiye apartmana sıkıştık kaldık. Hareketsizlik daha çok kilo almama ve ağrılarımın dizime vurmasına sebep oldu. Geceleri rahat uyuyamıyorum. Küçük bir balkonumuz var. Orada güneş alıp bir iki adım atıyordum. Açık hava diye. Bir kafese sıkıştırılmış gibi hissettim. Patlayacak gibi oldum yani.” (G8)

“Ben SSK’dan emekli olduktan sonra iş olunca inşaatta yevmiyeli çalışmaya gidiyordum. Öyle çok kronik rahatsızlığım yok ama hanımın rahatsızlıkları var. Bir süre o dönemde çalışmadım. Uzun yıllar çalıştığım için evde kapalı kalmak beni olumsuz etkiledi. Böyle kaslarım tutuluyordu sabah kalktığımda. Bir de dört beş öğün yediğimiz için kilo aldım. Nefes alışverişlerim değişti o zamanlardan beri. Ama şimdi yavaş yavaş tekrar işe gitmeye başladım.” (G1)

“Salgın başlayıp da biz evlere kapanınca boyun ağrılarımı, özellikle sabah kalktığımda eklem ve kas ağrılarımı çok hisseder oldum. Evde biraz hareket yapıyorum ama yeterli değil.” (G5)

Bu bağlamda modernleşme kuramları özellikle günümüz toplumlarında yaşanan hızlı değişimlerin yaş kategorisi olarak en çok yaşlı nüfusu etkilediğini ileri sürmektedir. Yaşlılığa ilişkin modernleşme kuramlarının temel varsayımları üzerinde duran Oktik (2021), toplumsal değişme ve dönüşümler, modernleşmenin beraberinde getirdiği hareketsiz yaşam, yaşlıların statü ve gelirlerinde meydana gelen düşüşe bağlı olarak yaşlı nüfusun işlevselsizleştirilmesi, teknolojik gelişmelerin aile ve sosyal ilişki bağlarını zayıflatması gibi unsurların yaşlı açısından fiziki ve ruhsal sorunları daha görünür hale getirdiğini ifade etmektedir.

Yapılan araştırmalara göre, egzersiz faaliyetleri hem fizyolojik hem de metabolik açıdan yaşlıların sağlığını olumlu yönde etkilemektedir (Hekim, 2015, s. 535). Bu açıdan yaklaştığımızda katılımcıların önemli bir kısmı pandeminin olası risklerinden korunmak adına ev içi alana sıkışmalarının fiziksel sağlıkları açısından olumsuz sonuçlara yol açtığını şu şekilde belirtmişlerdir:

“Şeker hastasıyım. İnsülin kullanıyorum. Yeme düzenim alt üst oldu. Sürekli can sıkıntısından yedik. Televizyonlara baktık, bir de instagram hesabım var oradan sürekli tarifler gördükçe yaptım. Yaptıkça yedik. Derken şu an kilodan dolayı bel bölgem çok kalınlaştı. Korkudan hastaneye gidip tahlil de yaptıramadım. Ya oradan hastalık kaparsam diye. Eskiden apartmandan hanımlarla sabah yürüyüşe giderdik. O iyi gelirdi hem moralime hem sağlığıma. Şimdi evde kala kala dışarı çıkmak da istemiyorum artık. Tembelleşti vücudumuz. Bu virüs nerden geldi de hayatımızı perişan etti, çok üzülüyorum.” (G3)

Stres, kötü yaşam koşulları ve kronik rahatsızlıkları olan bireylerle sağlık problemi olmayan ve daha iyi imkânlarla sahip olan deneyimli kuşakların salgınla mücadeleleri eşit düzeyde olmamıştır. Özellikle kronik rahatsızlıkları olan bireyler her yıl düzenli olarak yaptıkları rutin kontrolleri bu süreçte ihmal ettiklerini dile getirirken bu durumun kendilerinde kaygı yarattığını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Benim kalp rahatsızlığım var. Yılda iki kez kontrole gidiyordum. Ama bu hastalık başlayınca açıkçası korktum hastaneye gitmeye. Bir yıldır aynı ilaçları kullanıyorum, kan sulandırıcı kullanıyorum. Acaba ilaçlarımı değiştirmem gerekiyor mu bilmiyorum. Ya bu hastalıktan

başımıza bir iş gelecek ya da korona olursak ondan öleceğiz. Bu nasıl bir yıldız anlamadım. Bıktık, usandık.” (G6)

“Bu salgın başlayıp da bize kısıtlama gelince biz hanımla kendimize daha çok özen göstermeye başladık. Kilo almayalım, sağlığımızı koruyalım diye çocuklardan pazar alışverişi yapmalarını istedik. Bahçede ufak tefek hareketlerle spor yaptık. Herkesin söylediğinin tam tersi biz kilo almadık, kilo verdik hatta.” (G11)

“Aslında her kötü şerden bir hayır çıkarmak lazım. Ben bu salgın döneminde bir şeyi fark ettim. Her kış grip oluyordum. Ama maske takınca, el-yüz temizliğine daha çok özen gösterince bu kış hiç grip olmadım. Bundan sonra bu hastalık geçse bile ben kalabalık otobüs ve marketlere gittiğimde maske takacağım. Bana göre sağlığımıza nasıl bakmamız gerektiğini öğretti bu virüs.” (G15)

“Bende böbrek yetmezliği var. Diyalize girmem gerekiyor. Hastaneye çocuklar beni korka korka götürüyordu. Böyle zamanlarda hasta olmanın iki kat daha fazla yükü var hem bana hem çocuklarıma.” (G17)

“Benim bu salgın döneminde en çok uyku problemlerim ortaya çıktı. Böyle bir huzursuzluk hali. Televizyonda izlediğimiz haberlerin de etkisi var. Eskisi gibi derin uykularım yok. Gece çok sık uyanıyorum, biraz vesvese yapınca hepten uykum kaçıyor.” (G20)

Araştırma kapsamında pandemi sürecinin deneyimli kuşaklar tarafından sağlığa olan etkileri iki yönlü olarak değerlendirilmiştir. Bir kısım katılımcı, pandemi sürecinde hareketsiz kalmanın, sağlıklı beslenememenin, kronik rahatsızlıkları ile ilgili rutin kontrollerin yapılamamasının fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Diğer bir katılımcı grup ise, pandeminin sağlık konusunda toplumun bilinçlenmesini ve hijyen ile bakım konusunda farkındalıkları artırdığını belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen veriler ışığında dikkat çeken bir başka konu, pandemi sürecinin fiziksel ve ruhsal olarak ciddi tahribatlar bıraktığı kesim yalnız yaşayan bireylerdir. Yalnız yaşayan katılımcılardan çocuk sahibi olmayan ve başkalarının bakımına ihtiyaç duyan kesim bu süreçte daha fazla sıkıntı yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Pandemi Sürecinin Ekonomik Yaşama Etkisi

2019 yılının sonlarında ortaya çıkan koronavirüs salgını toplumun her kesimini olduğu gibi 65 yaş ve üstü bireylerin gıdaya, bakım ve yardım hizmetlerine, sağlık ihtiyaçlarına ulaşım imkânlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Gelir eşitsizliğine bağlı olarak yoksul kesimin pandemi sürecinde alım gücünün giderek azalması ile yetersiz beslenme, sağlık imkânlarına erişimin zorlaşması gibi sorunlar daha görünür hale gelmiştir. Kronik rahatsızlıkları olan bireylerin sürekli kullandıkları ilaçlara ek olarak sağlıklı beslenme, hijyen ve temizlik için gerekli olan bakım desteğine erişimi önem arz ederken özellikle düşük gelirli bireyler açısından bu konu çözüme kavuşturulması gereken temel mesele olarak karşımıza çıkmıştır. Bu konuda görüşmeciler şunları aktarmıştır:

“Ben zaten kıt kanaat geçinen bir emekliyim. Her gün televizyonda maske değiştirilecek, marketten gelen eşyalar temizlenecek diyorlardı. Benim her dışarı çıktığımda tek seferlik maske kullanacak durumum yok zaten.” (G2)

“Salgını fırsat bilenler gıda fiyatını iki katına çıkardılar. Doktorlar bas bas bağıryorlar, iyi beslenin, et yiyin, sebze tüketin diye. Kimse sormuyor. Bunların acaba paraları var mı cebinde. Zaten aldığımız bazı ilaçların parasını da biz ödüyoruz, varın siz düşünün.” (G9)

“Benim evim yok. Emekliyim. Oğlumun aldığı evde, hanım ve oğlumla birlikte oturuyorum. Elektrik, su ve diğer faturalarımı çoğunlukla oğlum ödüyor. Boşandı, şu an bizimle kalıyor. Kalp rahatsızlığım var. Bu virüsü kapıp bir de sağlık konusunda yük olmak istemiyorum. Belki böyle bir rahatsızlık beni bulursa kurtulma umudum da yok, bilemem ki.” (G7)

“Bu dönemde arabası olan dışarı çıkacağı zaman daha kaygısız çıkabiliyor. Ama ben pazara giderken dizimden ameliyatlı olduğum için yakın mesafede olsa ya minibüse ya da otobüse biniyorum. Taksiye verecek param da yok, arabam da yok. Pazar fiyatları dersin almış başını gitmiş. Nasıl koruyacağız kendimizi bu kadar düşük maaşla.” (G1)

Görüşmelerden de anlaşıldığı üzere 65 yaş ve üstü olan düşük gelirli bireylerin pandemi sürecindeki yaşam mücadeleleri üst gelir grubuna göre daha zorlayıcı olmuştur. Kaldı ki orta ve üst gelir grubunda yer alan katılımcılar da salgının en çok gıda fiyatlarına yansımından şikâyetçi olduklarını şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Benim gelirim ortalamaya göre iyi durumda. Ama buna rağmen eskiden çarşı-pazar alışverişlerinde daha çok sebze-meyveye erişebiliyorduk. Benim bir de göz tansiyonu nedeniyle ilaçlarım çok pahalı ve bazılarını sigorta karşılamıyor. Ben bile bu süreçte zorluk çekmişken geliri düşük olan kesim ne yaptı bilmiyorum.” (G14)

“Toplumlarda yaşanan büyük değişimler her zaman ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir. Bu yıllara dayanan bir tecrübe. Salgın da aynı şekilde sadece sağlığımızı tehdit etmedi, zaten az olan emekli maaşımızı eritti.” (G16)

COVID-19 salgını toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan düşük gelirli bireyleri farklı açılardan olumsuz yönde etkilemiştir. Toplumsal sınıf eşitsizliklerini düşündüğümüzde sosyal güvencesi olmayan, hastaneye gittiği zaman kendi maddi olanakları ile tedavi olmak zorunda kaldıklarını belirten bazı katılımcılar salgının doğuracağı muhtemel sonuçlar açısından endişe duyduklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan G9 şunları aktarmıştır:

“Ben çalışmadım, yani bir mesleğim yok. Eşim vefat etti. Onun maaşı ile ayakta kalıyorum. Benim emekliliğim yok. Eşim BAG-KUR emeklisi. Yaşım zaten çok ileri. Devlet hastanesi çok kalabalık oluyor. Günlerce önce randevu alman gerekiyor. O da çok geç tarihlere veriyorlar. Özel hastaneye gidecek durumum yok. Hastalanmak maddi-manevi zahmetli. Bu hastalığın ilk başlarında dinledik televizyonları. En çok yaşlılar etkileniyor falan diye. İnanın olmadım ama olacağım diye çok korktum.”

Pandemi Sürecinin Aile ve Yakın Sosyal İlişki Dinamikleri Üzerine Etkisi

Pandemi süreci ile birlikte gerek medyada gerekse sosyal mecralarda 65 yaş ve üstü bireylerin hastalıktan korunması gerektiğinin altı çizilerek sürekli hatırlatılması bir müddet sonra söz konusu kesimin haber metinlerinde en çok konuşulan ve tartışılan kesim olmasına sebep olmuştur. Özellikle televizyon ve sosyal medyada birçok habere konu olan deneyimli kuşakların evde kal çağrılarını uymadıkları, bankalarda toplu bir şekilde oturdukları ve sosyal mesafeyi koruyamadıkları gerekçe gösterilerek kalabalık ortamlarda bir araya gelmeleri engellenmiştir. Örneğin, “koronavirüsün yaşlı insanlarda ölüm ile sonuçlanması ve kalabalık alanda birçok yaşlının oturması virüsün yayılmasını artırabilir düşüncesiyle belediye ekipleri bankları sökerek yeni bir tedbir aldı” haberi (www.milliyet.com.tr) sözlü ve yazılı basında yer almıştır. İlk başlarda bankaların kaldırılmasına tepki gösteren 65 yaş ve üstü bireyler, akranlarıyla benzer mekânda buluşarak kaldırım taşlarının üzerine oturmak suretiyle sohbet ederek soruna çare bulmuşlardır. Bu da haberlere konu olmuş ve yakın çevredeki vatandaşlardan tepki almışlardır. Bu çerçevede yaşlı kesim basında sürekli yer almış ve salgının yayılım ve etkileri noktasında en riskli kesimin yaşlı nüfus olduğu dile

getirilmiştir. Yapılan bu çağrılarda risk faktörleri açısından gündelik yaşam alışkanlıklarının bir parçası olan akran grupları ile toplu halde bir araya gelme davranışının en azından salgın geçene kadar bırakılması gerektiği hatırlatılmış ve bazı büyük şehirlerde dışarı çıkış saatleri ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda katılımcılardan birkaçı şunları vurgulamıştır:

“Biz erkekler emeklilikte evde ne yapacağız, canımız sıkılıyor. Hanımlar hiç olmazsa yemek, ev işi derken vakit dolduruyorlar. Biz de yakın arkadaşlarla öğlen saatlerinde buluşup havadan sudan konuşuyorduk. İyi oluyordu yani. Başka türlü vakit geçmiyor.” (G14)

“İnsan emekli olup da kendi kabuğuna çekilince yalnızlık nedir o zaman anlıyor. Emeklilik erkekler için biraz daha zor bir dönem. Eve kapanıp da dışarı çıkma yasağımız başlayınca çok kendimi dinledim ve bundan inanın çok yoruldum. Akrabalar geliyordu, biz gidiyorduk. Komşularla hep birlikte toplanıp pikniğe gidiyorduk. İyi geliyordu. Böyle çok yalnız kaldık.” (G20)

Sosyal ilişkileri sürdürerek sosyal bağları güçlendirmek her yaş grubunda önemli bir psikolojik destek olarak görülebilir. Özellikle salgın ortaya çıkmadan önce farklı platformlarda sosyal hayatın içine karışan deneyimli kuşaklar pandemi süreci ile birlikte toplumsal yaşamdan tecrit edilme sorunları ile yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Bu sorunla mücadele etmekte güçlük çeken deneyimli kuşaklardan bazıları psikolojik açıdan zorluk çekmişlerdir. Bu noktada aktivite kuramının temel yaklaşımına göre, yaşlı bireyler toplumsal yaşamda aktif olmak için çeşitli biçimlerde mücadele ederler. Eş kaybı, sağlık durumundaki ciddi bozulmalar gibi kendi denetimlerinin dışındaki bazı durumlara uyum sağlamak da bu mücadelenin önemli bir bölümüdür. Yaşlı bireylerin değişen yaşam koşullarına ne oranda olumlu yönde uyum sağlayabildikleri sorusu bu kuramda önemli bir yer tutar. Olumlu yönde uyum sağlandığı ölçüde “başarılı yaşlanma” gerçekleşir (Aközer, 2011, s. 10).

Araştırmaya katılan katılımcılar, alışık olmadıkları bu değişime ayak uydurmakta ilk başlarda zorluk çektiklerini ama zamanla süreci kanıksadıklarını ifade etmişlerdir. Bu süreci en az hasarla atlama isteyen deneyimli kuşaklar sürece uyum sağlayarak bir anlamda psikolojik ve sosyal doyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmışlardır:

“Önce çok zorluk çektik, bizim akrabalık ilişkilerimiz çok sıkıdır ve kalabalık bir akraba çevremiz var. Ama baktık sürekli televizyonlarda doktorlar anlatıyor, uyarıyor. Artık başka çaremiz olmadığını anladık. Artık bilmiyoruz ne zamana kadar sürer, ama bir müddet böyle yaşayacak gibi görünüyoruz.” (G12)

“Biraz daha sabırla bu dönemi de atlatacağız. Ev içinde yapı marketlerden aldığımız malzemelerle küçük üretimler yapmaya başladık eşimle.” (G13)

“Pandemi olup eve kapanınca biz de çocuklarımıza bir katkı olur diye reçelimizi, derin dondurucuya atacağımız saklanabilecek yiyecekleri hazırlayıp çocuklarımıza da tattırdık.” (G4)

Bu noktada deneyimli kuşakların süreci yönetebilmek adına farklı etkinliklere yönelmesi ve böylelikle psikolojik doyum sağlama noktasında çözüm üretmeleri aktivite kuramının temel ilkeleri ile de örtüşmektedir. Şöyle ki aktivite kuramına göre, emeklilik ve yaş kısıtlamaları katılımı olanaksız hale getiriyor ise insanlar vazgeçmek zorunda kaldığı önceki rol ve faaliyetlerinin yerine başkalarını bulur (Görgün Baran, 2003, s. 48).

Bu çerçevede pandemi süreciyle deneyimli kuşakların sosyal ilişki ağlarından uzaklaşması, kimilerinin kendi iç dünyalarına çekilerek süreci anlamaya çalışması bireylerin rollerine ilişkin bir değişimi de beraberinde getirmiştir.

“Yaşlılara kısıtlama gelince artık elimiz kolumuz bağlandı. Torunlarımıza, çocuklarımıza, eşe-dosta yapacaklarımızda yarım kaldı. Öyle işe yaramaz hissettik kendimizi yani.” (G1)

“Bu hastalık sanki hiç bitmeyecek ve biz evlerimizde kendi başımıza yaşamayı öğreneceğiz. Bundan sonra düzeleceğini sanmıyorum. Evde oturmaya ve kendimize bir meşguliyet bulmaya çalışacağız.” (G17)

Salgının ortaya çıkmasıyla birlikte uzun süre sokağa çıkamamaları, aile yakınları ve komşuları ile sosyal ortamlarda bir araya gelememeleri, 65 yaş ve üstü bireylerin yaşam döngüsünü toplumun diğer kesimlerine nispeten daha çok etkilemiştir. Çünkü bu yaş dönemi hassasiyetlerin olduğu, yalnızlaşma duygu durumunun daha yoğun yaşandığı, arkadaşlık ve sosyal hayatla olan bağlarının yeniden şekillendiği bir dönemdir. Görgün Baran (2016, s. 81)’a göre, yaşlılıkta yalnızlık ile izolasyonun ilişkisi, büyük oranda bireyin yaşlılarının hayatta olmamasıyla yakından ilgilidir. Araştırmalara göre, kadınların daha fazla dul kalması ve yalnız yaşaması, onları izolasyon ve yalnızlığa itmektir. Bu durumda, kadın yaşlıların erkek yaşlılara oranla daha yalnız olduğu söylenmektedir. İngiltere’de yapılan araştırmalarda izolasyonun daha çok dul kadınlar arasında yaygın olduğu tespit edilmiştir. Yalnızlığın eş ve çocuğun olmamasıyla ilişkili olmadığı fakat arkadaşlarının olmamasının önem taşıdığı ifade edilmektedir. Arkadaşlık ve güvenilir ilişkiler önemlidir. Yalnızlık ve topluma yabancılaşma sorunlarını hayatın içine karışarak çözmek, yakın sosyal ilişkilerden ve toplumdan ilgi ve değer görmek, bir toplumsal gruba ait hissetmek yaş fark etmeksizin tüm bireyler için insani bir ihtiyaçtır.

Görüşme yaptığımız katılımcılar bu süreçte en çok hangi noktalarda zorluk çektiklerini ve her şeyden önemlisi evde kalarak toplumdan tecrit edilmelerinin üzerlerinde nasıl bir baskı yarattığını şu ifadelerle açıklamışlardır:

“Bu hastalık başlayınca herkes birbirinden korkar oldu. Kimse kimseye gitmez oldu. Eskiden işimizi gücümüzü yapar komşularla bir araya gelip çay-kahve içerdik. Salgının ilk başlarında karşı apartmanumdaki ve bir alt çaprazımdaki komşularla balkondan balkona konuşup birbirimizden haberdar oluyorduk. Tabi ki yan yana gelmek kadar keyifli olmuyordu. Ama inanın artık o da kalmadı.” (G3)

“Bizim köyde evimiz var. Pandemide bizi eve kapatacak kurallar gelince çok kötü oldu. Biz Nisan dediniz mi hanımla valizi, öte beriyi hazırladık mı Ekim-Kasım ayına kadar köyde kalırdık. Bahçemiz var, orayı ekip biçerdik. Kış hazırlığını hatta çocuklarinkini de orda yapardık. Yasak gelince inanın çıldırdık biz evde. Yapacak bir şey yok. Hanım en azından yemek, ev işleri ile vakit geçiriyor. Ben de bol bol televizyon izledim. O da bir yere kadar. Yani anlayacağınız yasak kalkana kadar ne sıkıntı çektik. Yasak kalkar kalkmaz da köye gittik. Şimdi burada yasak yok. Yeniden bir sınır getirilmeden köye gideceğiz. Aynı şeyleri yaşamamak için.” (G8)

Eşi vefat etmiş ve yalnız yaşayan katılımcılar ile çocukları farklı şehirde yaşayanlar için pandemi süreci biraz daha zor geçmiştir. Buna ek olarak çocuk sahibi olmayan katılımcılardan G2 sokağa çıkma yasağında oldukça sorunlu bir sürece tanıklık ettiğini şu ifadelerle aktarmıştır:

“Eşim iki yıl önce vefat etti. Çocuk da yok. Sokağa çıkma yasağı olunca maaşımı çekme konusunda çok sıkıntı yaşadım. Alışkanlıktan maaşımı banka şubesinde çekiyordum. Öyle olunca maaşımı çekmek için komşunun oğlunu gönderiyordum. Tamam güveniyordum ama bankaya ne yatmış ne bitmiş ben kendim öğrenirsem paranın ne kadarını çekeceğime de ona göre karar veriyordum. Alışverişi de yine aynı çocuğa söylüyordum. Ama gençlere de sıkıntı. Sürekli benim peşimde mi koşacaklar. Zordu yani, çok zor.”

“Bizim apartmanda görevliler, apartmanın işlerine bakanlar yani sağ olsunlar her sabah bir de akşam olmak üzere iki defa kapımızı çalıp bir isteğin var mı diyordu. Ama o da zor oluyor. Bir şey istiyordum diğerini unutuyordum. On defa da çağıramazsın adamları. Bazen yağlı bazen yavan karnımı doyuruyordum bir şekilde. Ama dışarı çıkmak canının istediğini gidip içine sinerek almak ne güzelmiş. Ben öyle yakındaki markete pazara biraz da insan içine karışayım diye gidiyordum. Hepsinden olduk. Yalnız hissettim çok kez. Arada gelen giden oluyordu bu hastalıktan önce. Bazen ben çocukların yanına İstanbul’a gidiyordum. Yalnızlığı çok yaşamıyordum o zamanlar. Beni de yanlarına alamadılar. Çünkü oğlum da gelinim de çalışıyor.” (G9)

Pandemi sürecinde çocukları ile birlikte yaşayan katılımcılar ise farklı sorunlarla karşılaştıklarını şu şekilde aktarmışlardır:

“Biz oğlum ve hanım birlikte yaşıyoruz. İhtiyaçlarımızı oğlum alıyor. Ama o da dışarıda çalıştığı için yemeğini çoğunlukla farklı saatlerde yiyor. Salgının en başlarında pek yakın olmadık. Korkuyordu bize zarar gelir diye. Ama bizim ev küçük olduğu ve sobalı olduğu için ayrı odalarda kalma imkânımız olmadı. Çok şükür bu zamana kadar iyi kötü getirdik. Çok şükür aşımızı da olduk. Şimdi biraz daha rahatız.” (G7)

“Benim oğlum işe gidip-gelirken virüsü kapmış. Sonra gelinim de oldu. Durum böyle olunca birbirimizi görmez olduk. Torun seviyorduk. Onu da göremedik. Haftada bir akşamları yemeğe gelirlerdi. O da bitti. Ne biliyim hayatın tadı tuzu kaçtı sanki.” (G6)

Görüşmelerden de anlaşıldığı üzere deneyimli kuşaklar salgın döneminde “evde kal” çağrularına uyarak duygusal bağ kurdukları yakın sosyal ilişkilerden uzak kalmanın kendilerini yalnız hissettirdiğini dile getirmişlerdir. Özellikle eşini kaybetmiş olan bireyler akraba, komşu ve çocukları ile yeni sosyal ilişki ağları kurarak buralardan beslenmelerinin kendilerini hayata bağladığını, fakat hastalığın ortaya çıkması ile gündelik yaşam pratiklerini değiştirmek zorunda kaldıklarını ve bu sürecin sancılı geçtiğini ifade etmişlerdir.

Pandemi Sürecinin Yönetilmesinde Yaşanılan Konut Tipinin Rolü

Pandemi süreci ile ortaya çıkan salgının tüm dünyada hızlı bir şekilde yayılması ve özellikle kalabalık ortamlarda hastalığın çabuk bulaşması acil önlemlerin alınmasını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda gerek televizyonda gerek kamu spotları ve trafikteki ışıklarla tüm topluma yönelik çağrı “evde kal” çağrısı olmuştur. COVID-19 salgını çocuklar, gençler, öğretmenler, akademisyenler gibi kesimin uzaktan eğitim yapmalarına, kamu ve bazı özel sektörlerde çalışanların esnek çalışma saatleri uygulayarak meslek hayatlarını devam ettirmelerine ve deneyimli kuşakların da salgını evde tecrit edilerek geçirmelerine sebep olmuştur. Bu süreçte yaşanan konut tipinin apartman dairesi, dubleks, gecekondulu ya da bahçeli bir mesken olması pandeminin yarattığı fiziki ve psikolojik sorunları farklı yönde etkilemiştir. Özellikle deneyimli kuşakların hareket alanını sınırlayan ve doğaya yakınlaşmasını engelleyen fiziksel koşullar onların deyimiyle “alana sıkışma” duygusunu beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede müstakil evde oturan katılımcılar bu tarz evlerin pandemi sürecinde hayat kurtardığını ifade etmişlerdir. Bu konuda G4 şunları aktarmıştır:

“Dubleks evin işi-gücü hiç bitmez. Biraz da yaşlanınca evin işi zor gelmeye başlar. Temizlik için yardımcı çağırıyordum. Ama bu salgın olunca çocuklar dönüşümlü olarak yardıma geldiler. Bir ara apartmana çıkalım diye eşimle düşünüyorduk. İyi ki çıkmamız. İnanılmaz bir konfor sağladı. Bahçeye oturuyorduk. Bir şeyler ekip topladık. Yani hareket ettik. Öyle çok kilo da almadık. İnanın üst katlarda dört duvar arasına sıkışmaktan çok iyi oldu. Bundan sonra bunun gibi hastalıklar devam edecek diyorlar. Yerimizden oynamayı düşünmüyoruz artık.”

Kronik rahatsızlıkları olan ve apartman hayatında hareketsiz bir yaşam sürmek zorunda kalan, seyahat etme özgürlüklerinin olmadığı dönemlerde eve kapanan 65 yaş ve üstü bireylerin önemli bir kısmı ruhen ve bedenen zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Buna karşın dubleks ya da gecekondü gibi müstakil evlerde yaşayan bireyler en azından kısmi de olsa doğayla, dışarıyla bağlantılarını koparmadıkları için sürecin kolay atlatıldığını şu ifadelerle aktarmışlardır:

“Biz aslında çok sıkıntı yaşamadık. Ev gecekondü olunca, yanımızdaki komşuların da bizim gibi müstakil evleri vardı. Bahçede mesafemizi koruyarak bir araya geldik. Dışarı çıkma yaşağının olduğu zamanlarda da arada bahçeye hanımla çıkıp bir güneşlenip çay içip geri içeri giriyorduk.” (G7)

“Bir küçük bahçemiz var. Çiçek ektik, domates, salatalık ektik. Toprakla oyalanmak çok iyi geldi. Gecekondü evlerin sobadan dolayı işi gücü zor. Ama böyle evlere kapandığımız dönemde çok zor olmadı bize. Mangal yaptık, akşamları sıcakta evde oturmak zor. Balkonda, bahçede oturduk. Nefes aldık yani.” (G18)

Mekânın konumlanması, özellikleri bireylerin sağlıklı ve kaliteli yaşam olanaklarını belirleyen önemli unsurlardır. Mekânı sadece üzerinde yaşanan fiziki unsurlar açısından değerlendirmek yerine yaşamın yeniden şekillendirildiği, sosyal ilişki ve etkileşim dinamiklerinin oluşturulduğu bir alan olarak görmek gerekir. Yapılan çalışmalarda pek çok insana yaşlandıklarında nerede oturacakları sorulduğunda, aile, yakın arkadaş ve komşularının olduğu, bildik bir çevrede yaşama, mümkün olduğu kadar uzun süre yaşamlarını lokal alanlarda sürdürme isteklerini dile getirmişlerdir. Başka bir yere taşındıklarında komşu ve arkadaşları ile sosyal ilişkilerini, yerel olanaklara aşinalığı, hizmetlere ve doktorlara yakınlığı kaybetmiş olurlar (Akt. Kalınkara, 2015, s. 56). Dolayısıyla mekânın sosyal etkileşim kanallarını bireye sunması önem arz etmektedir. Bu çerçevede katılımcılarla yapılan görüşmeler göstermiştir ki, COVID-19 gibi salgın hastalıkların yönetilmesinde eğitim ve gelir durumu, hanede yaşayan birey sayısı kadar yaşanan mekânın özellikleri de önem arz etmektedir. 65 yaş ve üstü bireyler eve kapanmanın, toplumdaki tecrit edilmenin apartman yaşamında daha zor olduğunu dile getirmişlerdir. Buna karşılık müstakil evde yaşamının, doğayla temas etmenin ruhsal ve fiziki olarak kendilerini iyi hissettirdiğini belirtmişlerdir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, COVID-19 salgını ile sosyal alanlardan tecrit edilen bireyler bu durumla mücadele etmek için kendi imkânları ölçüsünde farklı çözüm yollarına gitmişlerdir. Katılımcılardan birkaçı bu dönemde balkonlarında bitki yetiştirdiklerini, internet kullanım bilgisi olanların youtube kanallarından evde spor yaptıklarını, kadın katılımcıların aynı apartmandaki komşularından motif örnekleri alarak el işlemleri yaptıklarını, yeni yemek tarifleri deneyerek mutfakta daha fazla vakit geçirdiklerini, çocuklarına puzzle aldirarak puzzle yaptıklarını anlatmışlar; kısacası onların ifadesiyle bu dönemi “bir oyalanma dönemi” olarak yaşamışlardır.

Pandemi Sürecinde Teknolojik Araçlara Sahip Olma ve Kullanım Yeterlilikleri

COVID-19 pandemi sürecinde kısıtlamalar kapsamında uzun bir dönem evde kalmak zorunda olan 65 yaş ve üstü bireylerin hepsinin aynı fırsatlara sahip olmadığı gözlenmiştir. Ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan eşit imkânlarla sahip olamayan bireylerin yanında dijital araçlara sahip olamayan ya da kullanamayan kesim için de süreç kolay ilerlememiştir.

Düşük gelirli birçok yaşlı insanın dakika başına ödeme yaptığı telefon anlaşmaları vardır ve bu durum sınırlı dakikalarını kullanırken tercih yapmasına neden olabilir. Dolayısıyla, sanal sosyalleşmeye geçişin veya kaynaklara sanal erişimin tüm yaşlı insanlar için işe yarayacağını varsayamayız. Yaşlılardaki sosyal tecrite çözüm için üretilen çoğu projenin web üzerinden ağlar ile yapılıyor olması, bu platforma aşinalığın daha az etkin olduğu veya bu kaynaklara erişim sorunu olan yoksul ve bağımlı yaşlılar için ikincil bir eşitsizlik alanı doğurmuştur. İletişim kaynaklarının bu eşitsizliği salgınla mücadele, bilimsel bilginin takibi, sosyal, psikolojik ve maddi kaynaklara erişimi kısıtlamıştır. Bu nedenle ülkemizdeki ilk vakanın

belirlenmesinden sonra ilerleyen günlerde bazı bilgiler, camilerden duyurularak iletişim sağlanmaya çalışılmıştır (Altın, 2020, s. 54).

Salgın döneminde eğitim, iş ve kurumsal bazda birtakım görevlerin yerine getirilmesinde teknoloji kullanımı ön plana çıkmış ve sosyal ortamlardan tecrit olma noktasında söz konusu teknolojiler önemli kolaylıklar sağlamıştır. Banka şubelerine gitmeden işlem yapılması, eğitimin uzaktan dijital platformda devam etmesi, bazı özel hastanelerin “online doktor görüşmesi” yaparak hastaların hastaneye gidemediği durumlarda ev ortamından randevu alarak doktorla görüntülü görüşme yapması ve gerekli hallerde hastaneye çağırılması, çalışanların mesleklerini dijital ortamda sürdürmeleri bunlardan birkaçıdır. Dolayısıyla bu sürecin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için internet hizmetlerine, akıllı telefon, tablet ve bilgisayarlara olan ihtiyaç daha fazla hissedilir olmuştur. Fakat sınıfsal eşitsizlikler ve deneyimli kuşakların teknolojik araç-gereçleri kullanma yeterlilikleri noktasında yaşanan sınırlılıklar daha fazla gün yüzüne çıkmıştır. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmıştır:

“Benim telefonumda internet yok. Evin de interneti yok. Çocuklarla sadece telefondan konuşabildik. Uzun süre göremedik onları. Becerebilseydik ve internet olsaydı görüntülü konuşurduk.” (G9)

“Hastanelerin bazı bölümleri internetten görüşmeli şikâyetleri dinliyormuş. Yani hastaneye gitmeden internetten hastalığını doktora anlatıyorsun. O da seni tahlil için hastaneye çağırıyormuş. Komşunun kızı söyledi. Kronik rahatsızlığım için kontrole gidemiyordum. Bunu yapabilseydim güzel olurdu.” (G10)

“Bankada bazı işlemlerim oluyor. İnternette o işlerde nasıl yapılıyor bilmiyorum. Torunlara, çocuklara söylüyordum. Onlar kendi hesaplarından ödüyordu. Ben de onlara veriyordum. İnternet evde yok. Kullanmayı bilmediğimiz için eve internet bağlatmadık. Bilseydim bankaya yatan maaşımı ve bazı işleri kendim yapardım.” (G15)

Bu noktada modernleşme kuramına göre, gelişen toplumlardaki yaşlıların “yapabildikleri” ile teknolojik gelişim hızı ve olanakları denk olamamaktadır. Bu değişim hızına yetişemeyen ya da beklentileri karşılayamayan yaşlı birey de zaman zaman modası geçmiş bulunmaktadır. Bu durum yaşlı bireyin güvenlik, saygı, sevgi, ait olma ve tanınma gibi gereksinimlerini tehdit etmektedir. Oysa geleneksel toplumlarda yaşlılardan bilgelikleri nedeniyle yararlanılmakta ve yaşlının sosyal statüsünün daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Modernleşme kuramı, makro bir kuram olarak modern kültürdeki ikilemli yaşlılık imgelerine nasıl anlam verildiğine ilişkin bir görüşten hareket eder. Bu kuramda, toplumlar daha modern hale geldikçe yaşlıların konumunda bir gerilemenin olduğu iddia edilir (Kalınkara, 2014, s. 34). Bu çalışmada deneyimli kuşaklar içinde teknolojiyi kullanma noktasında sorun yaşayan bireyler, modern yaşamın değişimine ayak uydurma açısından geri planda kaldıklarını ve dünyanın dijitalleşmeye doğru gitmesinden dolayı geleneksel bilginin artık yeterli olmadığını pandemi sürecinde daha iyi anladıklarını dile getirmişlerdir. Onlara göre, günümüzde teknoloji pratik yaşamın ve hayatın kolaylaştırılmasının da önemli bir aracı konumundadır.

İnternete erişimi olan ve interneti kullanma noktasında bilgisi olan katılımcılar ise teknolojinin sağladığı kolaylıkların böyle zamanlarda hayat kurtardığını şu ifadelerle aktarmışlardır:

“Dışarıya çıkamadığımız ve hafta sonları yasak olduğu zaman internetten sanal marketi kullanarak alışverişlerimizi yaptık. Çok iyi oldu. İnternette seçiyorduk, internette ödüyordük. Temassız teslim diye bir şey var. Kapıya bırakıyorlardı. Onlar gidiyordu, poşetleri öyle alıyorduk. Çok kolaylık oldu.” (G4)

“Bazı ihtiyaçlarımızı internetteki alışveriş sitelerinden yaptık. Kapımıza kadar gelip bırakıyorlardı. Böylece kalabalık alışveriş merkezlerinde hastalık kapma riskimiz de olmuyordu. Gelen ürünüde önce balkonda bir iki gün bekletip içeri alıyorduk. Eskiden

geleneksel usulle yaptığımız alışverişlerin yerini teknoloji aldı. Bunun rahatlığını yaşayınca belki uzunca bir süre bu şekilde sürdürürüz.” (G11)

“Bankaya gitmeden birçok işlemi internet üzerinden ve telefon bankacılığından yaptım. Çok büyük konfor bence.” (G3)

Pandemi Sürecinin Gelecek Algıları Üzerine Etkisi

21. yüzyılda dünya gündemini en çok meşgul eden ve bilim insanlarının yoğun bir biçimde üzerinde çalıştıkları COVID-19 salgını toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla çok yönlü bir değişimin kapılarını aralamıştır (tuba.gov.tr). Salgınla birlikte toplum olarak yeni bir süreçle karşılaşmış olmak ve bu sürece uyum sağlamak kolay olmamıştır. Eğitim ve iş yaşamında önemli dönüşümler olmuş, “sosyal mesafe”, “sosyal izolasyon”, “uzaktan eğitim”, “yeni normalleşme” gibi kavramlar günümüzün en çok kullanılan kavramları olmuştur. Böylelikle toplumun kavramsal haritası şekil değiştirmiş, gündem salgın haberleri üzerine yapılan yorumlarla meşgul olmuş ve sürecin yönetilmesinde yaşanan zorluklar farklı kesimlerce değişik biçimlerde ifade edilmiştir.

Salgına tanıklık eden farklı yaş grupları süreci değişik şekillerde deneyimlemiştir. Ama salgının özellikle başlarında toplum yeni bir hastalıkla tanıştığı ve henüz tanı, tedavi ve korunma yöntemlerini tam olarak bilemediği için her kesimden bireylerce korku, endişe ve tükenmişlik gibi sosyo-psikolojik sorunlar yoğun bir biçimde yaşanmıştır. Bununla birlikte virüsün mutasyona uğraması ve hastalığın ne zaman biteceğine yönelik bir öngörünün olmaması geleceğe dönük kaygıların süreklilik arz etmesine sebep olmuştur.

Gündelik yaşamlarında hareket alanının daralması, toplumsal etkileşimin azalması, ev içinde vakit geçirememenin doğurduğu huzursuzluk ve can sıkıntısı, rutin sağlık kontrollerini yaptırma konusunda çekimser davranma deneyimli kuşakların en temel problemleri arasında yer almıştır. Bununla birlikte akıllı telefon ya da dijital araçlara sahip olma ve kullanabilme yeterliliği noktasında sıkıntı yaşayan deneyimli kuşakların salgın sürecinde yakın sosyal çevresiyle etkileşim biçimleri de sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu noktada katılımcılar, hastalığın devam etmesinden dolayı geleceğe ilişkin umutsuz olduklarını şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“Bu hastalık daha üç-beş yıl devam edecek diyorlar. Daha böyle evlere kapanmaya devam edeceksiniz diyorlar. Bu sözler bizi yoruyor ve korkutuyor.” (G6)

“Bizden geçti de bizim çocuklarımız, torunlarımız ne yapacaklar. Okula gitmeden eğitim alacaklar, arkadaşlık, paylaşma, dayanışma dediğimiz kültürümüzü diğerleri ile yaşamadığı için öğrenemeyecek. Bencil ve yalnız olacaklar. Ne kötü değil mi?” (G4)

“Artık doğa, dünya, insanlar değişti. Her şey giderek daha da zorlaşıyor. Hastalıklar artıyor, insanlar ölüyor. Ne bileyim karamsar ve biraz da tedirgin bakıyorum olup bitenlere.” (G13)

“Salgın hastalıkla birlikte herkesin yaşam biçimi değişti. Herkes kadar yorulduk evlere kapanmaktan ve ne zaman biteceğini bilmeden tedirgin bir şekilde umutsuz beklemekten.” (G5)

“Eskiden insanlar emekli oldukları zaman çoluğumla çocuğumla vakit geçireceğim, gezip keyfime bakacağım derdi. Emeklilik hayallerinin başında böyle şeyler gelirdi. Yıllarca çalıştıktan sonra dinlenme ve güzel vakit geçirme dönemi yani. Nerde, bu düşünceler artık hayal oldu. Emekli olunca hastalık, ekonomik sıkıntılar gibi sorunlar daha çok hayatımızda.” (G3)

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, COVID-19 salgını diğer salgın hastalıklara göre gündelik yaşama ilişkin alışkanlıklarımızı kökten sarsmış ve en önemlisi de diğerleri ile olan etkileşimlerimizi sınırladığı için psikolojik boyutta çok yönlü bir tahribatın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Sonuç

Salgın hastalıklar insanlık tarihinin her döneminde farklı biçimlerde görülmüş ve toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkilemiştir. Fakat son yıllarda farklı isimlerle yaşamımıza nüfuz eden, kriz ortamı yaratan salgın hastalıklar ülkelerin sağlık politikalarının içinde çok yönlü olarak ele alınması gereken önemli konular olmuştur. 2019 yılında koronavirüs salgını tüm dünya ülkelerinde pandemi olarak ilan edilmiş ve kırmızı alarm verilerek insanlar “evde kal” çağrısı ile sosyal tecrit sürecine girmişlerdir. Diğer salgın hastalıklardan farklı olarak COVID-19 gündelik yaşamı, iş akışını, eğitim biçimini, ekonomik ve siyasal süreçler ile daha birçok alanı kökten değiştirmiştir. Bu ve bunun gibi enfeksiyona bağlı bulaşıcı hastalıklar özellikle nüfus kalabalıklaştıkça, toplumsal hareketlilik arttıkça sağlık sistemi başta olmak üzere toplumun pek çok katmanını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu noktada yapılan çalışma göstermiştir ki, 65 yaş ve üstü bireyler sosyal tecritle hareketsiz bir yaşam biçimi ile fiziksel açıdan sorunlar yaşadıkları gibi psikolojik açıdan da yalnızlaşma duygu durumlarına maruz kalmışlardır. Özellikle emeklilik döneminin “dinlenme, iyi vakit geçirme, akran grupları ile sosyalleşme, aile ve yakın sosyal çevresine daha fazla vakit ayırma, farklı toplumsal etkinliklere katılma” olarak değerlendirilmesine tezat bir sürecin günümüzde yaşanan salgınla daha belirgin hale geldiği satır aralarında dile getirilmiştir.

Salgın süreci deneyimli kuşaklar açısından sadece hastalığın ortaya çıkması ve bu süreçle baş etme yöntemini değil yaşamsal imkânlarla ulaşmayı da olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle sosyo-ekonomik ve teknolojik imkânlarla sahip olmayan kişiler salgınla mücadelede daha fazla sorunla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin görüşmelerde eşi vefat etmiş ve yalnız yaşayanlar gündelik ihtiyaçlarını karşılama noktasında başkasına bağımlı olma durumunun kendilerini çaresizliğe sürüklediğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte çocuk ve torun sahibi olan, fakat farklı şehirde yaşayan katılımcılar akıllı telefon gibi teknolojik araçlara sahip olamadıkları ya da internet hizmetinden yararlanamadıkları için uzun süre yüz yüze görüşme sağlayamadıkları, bu durumun “özlem duyma” ve “yalnızlık” gibi duygu durumlarını su yüzüne çıkardığını beyan etmişlerdir.

Araştırmada karşımıza çıkan önemli bir sorunsal da mekânsal imkânların ya da imkânsızlıkların mekân-sağlık ilişkisi bağlamında kişilerin yaşam kalitesini etkilediği konusudur. Örneğin müstakil evlerde ikamet eden bireyler doğayla daha yakın temas ettikleri için kendilerini nispeten daha iyi hissettiklerini, apartmanda ikamet edenlerin ise dar bir alanda gündelik aktivitelerini yerine getirmekte zorlandıklarını hem fiziksel hem de psikolojik açıdan kendilerini kötü hissettiklerini sıklıkla dile getirmişlerdir.

Bu nedenle giderek yaşanan nüfus pramidini dikkate alarak ve yaşlı nüfusu kapsayıcı ama gelecekte yaşanacak nesli de içine alan sosyal, ekonomik ve sağlık alanında yeni önlemler ve çözüm odaklı çalışmaların kalkınma hedeflerinin içine dahil edilmesi gerekmektedir. Çünkü dünya nüfusu giderek kalabalıklaşırken küreselleşmenin de etkisiyle insan topluluklarının iş, eğitim, bilişim teknolojileri gibi süreçleri yakından takip etme eğilimleri ulus aşırı seyahatleri gerekli kılmaktadır. Bu toplumsal hareketlilik bir süre sonra salgın hastalıkların da bir yerden başka bir yere daha kolay ve hızlı taşınmasına neden olmaktadır.

Bu çerçevede denilebilir ki, kişilerin toplumsal aidiyetlerinin geliştirilmesi, daha nitelikli bir yaşam standardına kavuşabilmeleri, sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinden yararlanma noktasında toplumsal eşitliğin sağlanması, toplumun farklı kesimleri tarafından duyarlılıkların oluşturulması, yaşa bağlı ayrımcılığın kaldırılması tatmin düzeyi yüksek bir neslin de oluşmasına zemin hazırlayacaktır.

Dolayısıyla deneyimli kuşakların toplumun ötekileşen kesimi olmadan, kendilerini yabancı ve yalnız hissetmeden toplumun içine karışarak yaşamaları önem arz etmektedir. Bununla birlikte üretkenlikleri ve tecrübeleri ile geleceğin yaşlı kesimine rol modeli olarak sürdürülebilir bir yaşamı inşa etmeleri için gereken imkânların sağlanması da uzun vadede toplumların gelişmesine katkı sunacaktır. Ancak bu şekilde

deneyimli kuşakların geleceğe daha umutla bakmaları sağlanmış olacaktır. Bu nedenle “öğrenmenin ve öğretmenin yaşı yoktur diyerek” deneyimli kuşakların meslek ya da eğitim hayatında öğrendiği bilgi ve tecrübeleri çocukları ve sosyal çevresiyle paylaşmaları, aynı şekilde sosyal yaşamda öğrenmeye devam etmeleri, bir takım sivil toplum kuruluşlarında farkındalık çalışmalarına katılmaları seyahat ederek ufkunu genişletmeleri, tarımsal alanlarda üretim yaparak hem aile yaşamına hem de ülke ekonomisine katkı sunmaları 65 yaş ve üstü bireyleri sosyalleşme ortamına daha fazla yakınlaştıracaktır. Aktivite kuramının da öne sürdüğü gibi insanları birbirinden ayıran temel unsur aralarındaki yaş farkı değil, etkinlikleri ve yararlılıklarıdır (Kalınkara, 2014, s. 29). Böyle bir bakış açısı yaşlı nüfusun toplumsal yaşamın içinde geri planda kalmasını da ortadan kaldıracaktır.

Sonuç olarak yaşlılık yaşam evrelerinin devamı ve yaşamın doğal bir süreci olduğuna göre, bireyin doğumundan yaşlılık dönemine kadar geçen süreçte sağlıklı mekânsal koşullar, yeterli beslenme, sosyal güvence haklarından yararlanma, sağlıklı çalışma koşulları, cinsiyet fark etmeksizin eşit eğitim fırsatlarına ulaşabilme noktasında politikaların güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu şekilde toplumdaki gelecek nesillerin yetiştirilmesinde ve toplumun gelişmesinde önemli katkıları olan deneyimli kuşakların yaşam standartları yükselecek ve kaliteli bir yaşam döngüsü sağlanmış olacaktır. Böyle bir yaklaşım karşılaşılmaması muhtemel sorunların önüne geçilmesine de yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Aköger, A.R. (2011). *Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler*, (A.R. Kalaycı, Yay. Haz.,1. bs.), Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Altın, Z. (2020). COVİD-19 pandemisinde yaşlılar. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30 (Ek Sayı), 49-57.
- Arpacı, F. (2016). Geçmişten günümüze yaşlılık. H. Ceylan (Yay. haz.), *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (ss. 1-18). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ceylan, H. (2016). Toplumsal yaşlanma ve yaşlılık sosyolojisi. H. Ceylan (Yay. haz.), *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (ss. 169-176). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Görgün Baran, A. (2003). Yaşlılık sosyolojisi. V. Kalınkara (Yay. haz.), *Yaşlılık disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler* içinde (ss. 35-57). Ankara: Odak Yayınevi.
- Görgün Baran, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. H. Ceylan (Yay. haz.), *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (ss. 77-96). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hekim, M. (2015). Yaşlı bireylerde fiziksel aktiviteye katılımın fiziksel, fizyolojik ve metabolik parametreler üzerine etkilerinin incelenmesi. V. Kalınkara, K. Özkaya, B. İnce, T. Dizel, İ. Sarı (Yay. haz.), 8. *Ulusal Yaşlılık Kongresi bildiri kitabı* içinde (ss. 55-66). Denizli: 16-18 Nisan 2015.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 29-38.
- İçli, G. (2016). Sosyal statü ve rol bağlamında yaşlılık. H. Ceylan (Yay. haz.), *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (ss. 41-58). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kalaycı, A. R. (2005). *Yaşlı ve aile ilişkileri araştırması: Ankara örneği*, A. Görgün Baran (Proje yür.), Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi* (2. Bs.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kalınkara, V. (2015). Yerinde yaşlanma: Yaşlıların konut ve yakın çevresinden beklentileri üzerine nitel bir çalışma. V. Kalınkara, K. Özkaya, B. İnce, T. Dizel, İ. Sarı (Yay. haz.), 8. *Ulusal Yaşlılık Kongresi bildiri kitabı* içinde (ss. 55-66). Denizli: 16-18 Nisan 2015.
- Korkmaz Yaylagül, N. (2005). Yerinde yaşlan(ama)ma: kentsel dönüşüm ve yaşlılık. V. Kalınkara, K. Özkaya, B. İnce, T. Dizel, İ. Sarı (Yay. haz.), 8. *Ulusal Yaşlılık Kongresi bildiri kitabı* içinde (ss. 55-66). Denizli: 16-18 Nisan 2015.
- Kurt, G., Beyaztaş, F. Y. ve Erkol, Z. (2010). Yaşlıların sorunları ve yaşam memnuniyeti, *Adli Tıp Dergisi*, 24(2), 32-39.
- Oktik, N. (2021). Yaşlılık üzerine. B. Varışlı, N. Oktik (Yay. haz.), *Yaşam evrelerini anlamak* içinde, (ss. 309-328). Ankara: Pegem Akademi.
- Özer, Z. (2010). Sosyolojik yaşlanma teorileri. R. P. Bölükbaş (Yay. haz.), *Yaşlanma teorileri ve geriatrik değerlendirme* içinde (ss. 41-59). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Yerli, G. (2017). Yaşlılık dönemi özellikleri ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1278-1286.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. bs.). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, H., Turan, M. (2010). Küreselleşme ve sağlık. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 36(1), 39-41.
- Yuvakgil, Z. (2020). Yaşlılığa ilişkin yaklaşımlar ve teoriler. D. Say Şahin (Yay. haz.), *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (ss. 107-124). Ankara: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Internet Kaynakları

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/yasliilar-uyarilari-dikkate-almayinca-son-care-banklar-sokuldu-6169109>, Erişim tarihi, 2020, Kasım 14.

T.C. Kalkınma Bakanlığı Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YaslanmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>. Erişim Tarihi, 2020, Kasım 27.

TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasliilar-2019-33712#:~:text=Ya%C5%9F1%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabal%20edilen,9%2C1'e%20y%C3%BCk>. Erişim tarihi, 2021 Ocak 18.

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). COVID-19 Pandemi Değerlendirme Raporu, 17 Nisan 2020 Ankara. <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final%2B.pdf>. Erişim Tarihi, 2020 Aralık 14.